

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

LJUDSKA PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI 25 GODINA NAKON „DEJTONA“

(Lijek za krvavi sukob kao današnji temelj ljudskih prava)

Dejan Lučka

decembar 2020.

Skoro da ne postoji ljudsko pravo koje javni organi ne krše, iako je poštovanje ljudskih prava svakako bolje nego što je bilo onda kada je finaliziran Dejtonski sporazum.

Diskrepancija između stanja de iure i onog de facto je konstanta u odnosu države prema ljudskim pravima.

Iz ponašanja u posljednjoj deceniji jasno je da je međunarodna zajednica spremna da interveniše samo onda kada su u pitanju etnički problemi i trvenja koja se dešavaju među političkim predstavnicima konstitutivnih naroda, ali ne i kada su u pitanju kršenja ljudskih prava, koja nisu povezana sa etničkim trzavicama.

Sadržaj

	UVOD	3
I	PRAVNI INSTRUMENTI	4
1.	DOMAĆA ZAŠTITA I ORGANI KOJI BRINU O LJUDSKIM PRAVIMA	4
2.	MEĐUNARODNA ZAŠTITA	6
II	LJUDSKA PRAVA U PRAKSI	8
1.	PRAVO NA ŽIVOT	8
2.	ZABRANA TORTURE	9
3.	PRAVOSUĐE I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE	10
4.	PRAVA VEZANA ZA PRIVATNOST	11
5.	SLOBODA IZRAŽAVANJA	12
6.	SLOBODA OKUPLJANJA I SLOBODA KRETANJA	13
7.	SLOBODNI IZBORI I BIRAČKO PRAVO	14
8.	PRAVO NA IMOVINU	15
9.	PRAVO NA RAD	16
10.	PRAVO NA ZAŠTITU ZDRAVLJA	16
11.	PRAVO NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU	17
12.	PRAVO NA OBRAZOVANJE	17
13.	DISKRIMINACIJA	18
14.	SPECIFIČNOSTI U OSTVARIVANJU PRAVA	19
14.1.	Socijalna pravda	19
14.2.	Prava žena	20
14.3.	Osobe sa invaliditetom	20
14.4.	LGBTI+ zajednica	21
14.5.	Izbjeglice i migranti	22
14.6.	Civilno društvo	22
14.7.	Mediji i medijske slobode	22
14.8.	Prava djeteta	23
14.9.	Tranziciona pravda	24
14.10.	Nacionalne manjine	24
14.11.	Jezik	25
14.12.	COVID-19 i ljudska prava	25
	ZAKLJUČAK	26

Uvod

Pričati o ljudskim pravima u današnjoj Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) nemoguće je bez podsjećanja na događaje od prije skoro tri decenije, na tragični rat koji je obilježio njene narode, na istoriju koja se pisala krvoprolićem i na sporazum koji je okončao stradanja.

U ratnom periodu, o ljudskim pravima i njihovom poštovanju se mnogo pričalo za vrijeme pregovora o različitim pitanjima, ali je njihovo kršenje i pored toga bilo svakodnevno. Zbog vladavine nasilja, neljudskosti i vojnih direktiva, učinjeni su brojni zločini i kršenja osnovnih prava građana, od strane svih strana u sukobu. Konačno, nakon višegodišnje vladavine užasa, uz povremene periode poboljšanja, u drugoj polovini 1995. godine krenulo se sa konkretnijim naporima usmjerenim na zaustavljanje sukoba. Prvo su se sukobljene strane septembra iste godine u Ženevi dogovorile da će se BiH sastojati od dva entiteta (Federacije BiH i Republike Srpske), a u istom dokumentu su naznačile i da će da usvoje i podržavaju međunarodne standarde i obaveze vezane za ljudska prava.¹ Nakon toga se, dogovaranjem *Njujorških principa*, pristupilo i konkretnijim dogovorima i pregovorima, u kojima su važno mjesto zauzimala ljudska prava. Tako se došlo do famoznog „Dejtona“, kojim je i podaren *Ustav* građanima BiH.

Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, poznatiji kao *Dejtonski mirovni sporazum*, zamišljen je kao dokument koji treba da završi tragični sukob u regionu Zapadnog Balkana, koji je u BiH plamtio od 1992. do 1995. godine. Poznatim *Aneksom IV* ovog sporazuma definisan je *Ustav BiH*, u kome su deklarirana određena ljudska prava, dok je *Aneksom VI* uokviren *Sporazum o ljudskim pravima*, kojim su se entiteti i BiH obavezali na poštovanje ljudskih prava i osnovali organe za njihovu zaštitu. Pored vojnih, tehničkih i civilnih pitanja, ljudska prava i njihovo buduće poštovanje su imala jednu od centralnih uloga u *Dejtonskom mirovnom sporazumu*. Nakon njegovog donošenja, sukobi su zaista

nestali, a situacija u zemlji se polako normalizovala. Dakle, veoma važan dio *Dejtonskog paketa* je bilo osiguravanje poštovanja ljudskih prava u budućnosti, kroz sam *Ustav*, ali i dodatne međunarodne sporazume koji treba da nađu primjenu u bosanskohercegovačkoj stvarnosti.

Dvije i po decenije nakon *Dejtonskog sporazuma*, veliki je znak pitanja iznad toga da li su entiteti, BiH, političari i državni službenici u stvari shvatili ljudska prava i da li razumiju šta ona u stvari predstavljaju, koje su dužnosti države u njihovom šticeanju, te na koji način ih valja unapređivati.

¹ Dogovoreni osnovni principi, [Ženeva: 1995], § 2, 2.4/b.

I

PRAVNI INSTRUMENTI

Bosna i Hercegovina, danas, 25 godina nakon Dejtona, posjeduje formalno propisano demokratsko uređenje u kome su ljudska prava zaštićena mnogim pravnim instrumentima.² *Dejtonski Ustav BiH* je i *inspiraciju-nadahnuće* našao u dokumentima o ljudskim pravima, kao što su *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* i međunarodni paktovi o ljudskim pravima. Uz to, u *Aneksu I Ustava BiH* predviđeno je dodatnih petnaest međunarodnih sporazuma, koji se odnose na ljudska prava, za koje se BiH obavezala da će ih primjenjivati. Takođe, u BiH bi svoj život trebalo da pronađu i ostale ljudskoprašaške konvencije koje su naknadno ratifikovane.

Dakle, ljudska prava se štite na osnovu ustava, zakona ali i međunarodnih pravnih akata koji se primjenjuju u BiH. Konkretno, ljudska prava su na domaćem nivou garantovana *Ustavom BiH*, *Ustavom Republike Srpske*, *Ustavom Federacije BiH*, *Statutom Brčko Distrikta* te ustavima kantona u FBiH, a ostvarenja određenih prava i zakonima na različitim nivoima. BiH, oba entiteta i Brčko Distrikt imaju obavezu da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava, kao i da sva lica na teritoriji države uživaju ljudska prava i osnovne slobode.³

Pored domaćih pravnih akata, u BiH svoju primjenu nalaze i međunarodni pravni instrumenti vezani za ljudska prava. Neki od tih instrumenata su: *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*, *Konvencija o*

2 *Ustav Bosne i Hercegovine – Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (UBiH)*, [pregovori započeti u Dejtonu 21. novembra 1995, a sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995], član II/2.

3 Vidjeti više: *UBiH*, Preambula, član II/3/h; *Ustav Republike Srpske (URS)*, [Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (danas Narodna skupština Republike Srpske), Sarajevo: 1992, Službeni glasnik Republike Srpske brojevi 21/1992, 28/1994, 8/1996, 13/1996, 15/1996, 16/1996, 21/1996, 21/2002, 31/2002, 31/2003, 98/2003 i 115/2005], članovi 10-49; *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine (UFBiH)*, [Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 1994, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, brojevi 1/1994, 13/1997, 16/2002, 22/2002, 52/2002, 63/2003, 9/2004, 20/2004, 33/2004, 71/2005, 72/2005 i 88/2008], član II.

eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, *Konvencija o pravima djeteta*, *Konvencija o statusu izbjeglica sa Protokolom o statusu izbjeglica i mnogi drugi*.⁴

1. DOMAĆA ZAŠTITA I ORGANI KOJI BRINU O LJUDSKIM PRAVIMA

Ljudska prava u BiH su obavezni da štite domaći organi pod kontrolom javnih vlasti. Ovo se odnosi na sve organe u okviru Republike Srpske (u daljem tekstu: RS, Srpska), Federacije BiH (u daljem tekstu: FBiH, Federacija), Brčko Distrikta (u daljem tekstu: BD, Distrikt), kantona, opština i same države.

Zaštita prava se može tražiti pred domaćim sudovima, koji su različito određeni i organizovani, u zavisnosti od svoje nadležnosti, materije kojom se bave i stepena u kojem odlučuju. Građani imaju pravo da kršenje svojih osnovnih prava iznesu pred organe u upravnim, građanskim i krivičnim postupcima. Pojedinci, koji smatraju da su im nekom odlukom povrijeđena njihova prava, imaju pravo i da podnesu predstavku *Ustavnom sudu BiH*, nakon što iscrpe prethodne pravne lijekove.⁵

U BiH postoji i *Institucija ombudsmena za zaštitu ljudskih prava u BiH* sa sjedištem u Banjoj Luci, koja se bavi zaštitom prava fizičkih i pravnih lica, u skladu sa garancijama datim u *Ustavu BiH* i međunarodnim sporazumima koji se nalaze u dodatku *Ustava*. Institucija razmatra različite predmete koji se odnose na povredu

4 Dejan Lučka, *Mala škola ljudskih prava 1 – Šta su to uopšte ljudska prava?* [Buka: 2020, (dostupno na: <https://6yka.com/novosti/sta-su-to-uopste-ljudska-prava>, pristupljeno: 1/11/2020 u 12.55)].

5 Vidjeti više: *Zakon o sudovima Republike Srpske*, [Službeni glasnik Republike Srpske, brojevi 37/2012, 14/2014, 44/2015, 39/2016, i 100/2017]; *Zakon o sudovima Federacije Bosne i Hercegovine*, [Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, brojevi 38/2005, 22/2006, 63/2010, 72/2010, 7/2013 i 52/2014]; *Zakon o sudovima Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, broj 18/2020]; *UBiH*, član VI/3/b.

ljudskih prava počinjeno od strane bilo kojeg organa vlasti. Ukoliko se utvrdi da je došlo do povrede prava, ombudsmen izdaje preporuku nadležnim organima da preduzmu mjere kako bi se ispravile povrede.⁶

Kada su u pitanju parlamenti, na nivou BiH postoji *Zajednička komisija za ljudska prava*, koja razmatra različita pitanja koja se odnose na ostvarivanje ljudskih prava koja su garantovana *Ustavom* i zakonodonosilaštvom u BiH, dok se neke druge komisije takođe dotiču pitanja iz oblasti ljudskih prava. U Narodnoj skupštini RS *Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu* razmatra pitanja koja se odnose na ljudska prava i slobode, dok *Odbor jednakih mogućnosti* utvrđuje i prati sprovođenje politike ravnopravnosti i zaštite ljudskih prava. U FBiH postoji *Komisija za zaštitu ljudskih prava i sloboda Predstavničkog doma Parlamenta FBiH* kao i *Komisija za ljudska prava i slobode Doma naroda Parlamenta FBiH*, koje razmatraju pitanja u vezi sa kršenjem sloboda i prava građana utvrđenih *Ustavom* i zakonima od strane organa, javnih ustanova i organizacija koje vrše javna ovlašćenja, kao i šira pitanja od značaja za zaštitu ljudskih prava. U Brčko Distriktu postoji *Komisija za zaštitu ljudskih prava Skupštine BD BiH* koja razmatra zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda građana Distrikta. Kantoni u FBiH imaju parlamentarna radna tijela koja se bave ljudskim pravima, dok na nivou lokalne samouprave i neka od tijela lokalnih opštinskih skupština imaju određenog doticaja sa ljudskim pravima.⁷

U izvršnoj vlasti na nivou BiH postoji *Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH* koje, između ostalog, prati sprovođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i promoviše i štiti

⁶ *Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 19/2002, 35/2004, 32/2006, 38/2006 i 50/2008], članovi 1-3.

⁷ *Poslovnik Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine*, [Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 79/2014, 81/2015, 97/2015, 78/2019 i 26/2020], posebno član 64; *Poslovnik Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine*, [Dom naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 58/2014, 88/2015, 96/2015 i 53/2016], posebno član 54; *Poslovnik Narodne skupštine Republike Srpske*, [Narodna skupština Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 66/2020], član 68; *Poslovnik Narodne skupštine Republike Srpske*, [Narodna skupština Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 66/2020], član 89; *Poslovnik Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH*, [Predstavnički dom Parlamenta FBiH, Službene novine Federacije BiH, brojevi 69/2007, 2/2008], posebno član 60; *Poslovnik Doma naroda Parlamenta Federacije BiH*, [Predstavnički dom Parlamenta FBiH, Službene novine Federacije BiH, brojevi 27/2003, 21/2009], posebno član 58; *Poslovnik o radu Skupštine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, brojevi 54/18 – prečišćeni tekst, 17/20], posebno član 51.

ljudska prava i slobode.⁸ Na nivou entiteta, Distrikta i kantona postoje različita ministarstva i odjeljenja koja u jednom dijelu svojih aktivnosti sprovode i određenu zaštitu ljudskih prava. Na nivou jedinica lokalne samouprave takođe postoje određeni izvršni i upravni organi koji u okviru svoje djelatnosti treba da se staraju o poštovanju ljudskih prava.

Isto tako, postoje posebne agencije i centri koji su zaduženi za zaštitu i praćenje poštovanja određenih ljudskih prava. Tako npr. postoje *Agencija za zaštitu ličnih podataka u BiH*, koja ima nadležnost da nadgleda sprovođenje zakona koji se tiču ličnih podataka, kao i da postupa po podnesenim prigovorima nosilaca podataka, *Centralna izborna komisija BiH*, koja ima zadatak da koordiniše, nadgleda i reguliše zakonitost rada svih izbornih komisija i biračkih odbora te da izbori u BiH proteknu u demokratskoj i fer atmosferi, *Agencija za ravnopravnost polova BiH*, koja treba da prati i analizira stanje ravnopravnosti polova i na osnovu rezultata analiza i praćenja sačinjava posebne izvještaje, mišljenja, sugestije i preporuke radi upućivanja nadležnim tijelima na državnom nivou, *gender centri* Srpske i Federacije čiji je cilj podrška uvođenju jednakosti i ravnopravnosti polova u sve oblasti života, kao i rad i praćenje položaja žena i implementacija njihovih zagaranovanih prava. Pored ovih tijela, u BiH su stvoreni i drugi organi na različitim nivoima, koje na neki način dolaze u doticaj sa ljudskim pravima.⁹

Generalno gledano, u sitemu BiH postoji veliki broj javnih tijela koja imaju nadležnost da štite, prate provedbu ili brinu o ljudskim pravima. Međutim, pored velikog broja takvih organa, veliko je pitanje koliko je njihov rad svrsishodan i da li služi istinskoj zaštiti ljudskih prava u praksi. Veliki broj organa koji se bave ljudskim pravima ne znači po automatizmu i dobru zaštitu ljudskih prava, jer se oni uglavnom doživljavaju kao „plijen“ političkih partija, a ne kao mjesto na kojem bi trebalo da rade ljudi koji istinski žele da se bore za osnovna prava. Često se dešava da u takvim organima rade oni koji često krše prava drugih ili podržavaju i ohrabruju državno kršenje temeljnih prava građana. Uz to, bitno je za napomenuti

⁸ *Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 5/2003, 42/2003, 26/2004, 42/2004, 45/2006, 88/2007, 35/2009, 59/2009, 103/2009, 87/2012, 6/2013, 19/2016 i 83/2017], član 12.

⁹ *Zakon o zaštiti ličnih podataka Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 49/2006, 76/2011 i 89/2011], član 40; *Izborni zakon Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 23/2001, 7/2002, 9/2002, 20/2002, 25/2002, 4/2004, 20/2004, 25/2005, 77/2005, 11/2006, 24/2006, 33/2008, 37/2008, 32/2010, 48/2011, 63/2011, 18/2013, 7/2014, 31/2016, 54/2017 i 41/2020], član 2.9; *Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst*, [Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 32/2010], članovi 26. i 27.

da jedan dio tijela i organa vezanih za ljudska prava, koje je trebalo uspostaviti, još uvijek nije uspostavljen.

2. MEĐUNARODNA ZAŠTITA

Pored zaštite domaćih organa i tijela, ljudska prava, odnosno njihovo kršenje u okviru BiH se štite i na međunarodnom nivou. Možda i najznačajnija zaštita ljudskih prava, propisana *Dejtonskim Ustavom*, predstavlja zaštita data *Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* (u daljem tekstu: EKLJP ili Konvencija), u čijoj primjeni i zaštiti su decenijama stvarani standardi za poštovanje ljudskih prava u evropskim državama.

Ustavom BiH propisano je da se EKLJP direktno i prioritarno primjenjuje u BiH, što znači da se Konvencija primjenjuje po samom *Ustavu BiH* te ima primat nad svim ostalim domaćim zakonima, kada su u pitanju ljudska prava. Zakoni, takođe, treba da budu usklađeni sa njom. Isto tako, za primjenu EKLJP nije potrebno da se donesu posebni propisi, jer se ona primjenjuje po samom *Ustavu*, a pojedinac se pri zaštiti svojih prava može direktno pozivati na nju. Konvencija je ratifikovana 2002. godine, čime je BiH ušla u evropski sistem zaštite ljudskih prava, a njeni građani su dobili mogućnost da se obrate predstavkom aplikanta Evropskom sudu za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP). Svi nivoi vlasti dužni su da poštuju odredbe iz EKLJP prije svih zakona u državi, kada su u pitanju ljudska prava, jer je EKLJP postala dio unutrašnjeg pravnog sistema, što znači da je obavezujuća za sve domaće sudove i ostale državne organe. Ovo je naročito bitno u slučaju kontradiktornosti i nesaglasnosti Konvencije i domaćih zakona.¹⁰

U postupcima pred javnim organima građani se mogu direktno pozivati na EKLJP i na sudsku praksu ESLJP. Presude Evropskog suda za ljudska prava su u stvari tumači teksta EKLJP, pomoću kojih se ona razrađuje i objašnjava. Sve presude ESLJP u sebi sadrže precedentne standarde „koji imaju status obavezujućih pravnih normi“, ali one su takođe i put prema kome se Konvencija posmatra kao živi instrument koji se mora tumačiti u svjetlu današnjih uslova.¹¹

¹⁰ *UBiH*, član II/2; Elma Arifagić-Veledar, AIRE centar, „Praksa Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu“, *Pravna hronika*, [Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, AIRE centar: 2015], stranica 14.

¹¹ Monica Macovei, *Freedom of expression – A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*, [Directorate General of Human Rights – Council of Europe: 2004], stranica 5; *Loizidou v. Turkey*, [Application no. 15318/89, 23. 3. 1995], § 71.

U praksi se često dešava da državni organi ne primjenjuju EKLJP na pravi način, vodeći se isključivo domaćim zakonodonosilaštvom, starim nazorima iz vremena shvatanja prava u bivšoj Jugoslaviji ili neznanjem. Upravo zato, mnogi slučajevi i završavaju pred Ustavnim sudom BiH (u daljem tekstu: US BiH), a kasnije i pred ESLJP. Zaključno sa 2019. godinom, u vezi sa BiH i kršenjem nekog od prava iz Konvencije od strane BiH, putem ESLJP je otišlo 11 558 predstavljenih aplikacija. U odnosu na BiH, ESLJP je donio 83 presude, od kojih je u njih 76 našao povredu nekog od članova EKLJP. U samim presudama prevashodno dominiraju povrede povrede prava na imovinu, prava na pošteno suđenje i nesprovođenje odluka koje organi BiH čine prema svojim građanima. Velika većina predstavljenih je odbačena, zbog određenih pravnih nedostataka.¹²

BiH je pristupila i mnogim dokumentima kojima se štite ljudska prava, a koji su donešeni od strane Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: UN). Određeni instrumenti za zaštitu ljudskih prava predviđaju mogućnost da žrtva kojoj se krši određeno pravo pokrene postupak pred međunarodnim tijelima koja su uspostavljena određenim aktima. U skladu sa obavezama koje je BiH prihvatila, njeni građani koji su žrtve kršenja nekog od garantovanih prava, imaju mogućnost da se pojave pred nekim od ugovornih tijela. Ta tijela se nazivaju komiteti. Građani BiH tako imaju mogućnost da se, između ostalih, obrate *Komitetu za ljudska prava*, *Komitetu za ukidanje diskriminacije žena*, *Komitetu protiv mučenja* ili *Komitetu za prava osoba sa invaliditetom*.

U okviru zaštite ljudskih prava koja je dostupna i građanima BiH, postoji i *Savjet za ljudska prava* (u daljem tekstu: UNHRC) čija je misija promocija i zaštita ljudskih prava širom svijeta. UNHRC direktno izvještava *Generalnu skupštinu UN-a* o svojim nalazima, a ovlašten je da reaguje na „masovna i sistematska kršenja ljudskih prava pokretanjem specijalnih procedura“. *Univerzalni periodični pregled* (u daljem tekstu: UPR) je mehanizam nadzora poštovanja ljudskih prava u zemljama članicama UN-a koji je dat u mandat UNHRC-u. Svrha UPR-a je da se kontroliše stanje ljudskih prava u državama članicama UN-a, kroz različite mehanizme dijaloga, dogovora, ukazivanja na kršenja i zapažanja, u okviru koga su angažovane države, ali i nevladin sektor. Pri svemu ovom nezaobilazna je i *Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava* koja je vodeći entitet UN-a za ljudska prava, a koja promovira i štiti ljudska prava, pomaže u razradi standarda koji se koriste za procjenu napretka ljudskih prava širom svijeta, osnažuje ljude da se bore za

¹² *Overview – Statistics ECHR 1959 to 2019*, [Public Relations Unit of European Court of Human Rights: 2019].

svoja prava, nadgleda i pomaže ostvarenje ljudskih prava, itd.¹³

Ujedinjene nacije su do sada, putem svojih organa izdale veliki broj preporuka BiH, odnosno entitetima u cilju unapređenja ljudskih prava. BiH je određene zahtjeve i preporuke ispunila i svakako je napredovala u odnosu na postdejtonsku situaciju iz 1995. godine, ali je napredak u okviru poštovanja i unapređenja ljudskih prava u praktičnom statusu *quo*, od dolaska novog milenijuma. Najbitnija stvar u svemu je ta da građani imaju mogućnost da putem međunarodnih mehanizama zaštite svoja ljudska prava, kada im BiH to nije u stanju učiniti.

13 *Mehanizmi za praćenje primene osnovnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima*, [Vlada Republike Srbije, Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Služba za upravljanje kadrovima, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd: 2013], stranice 1-3; *UPR - Univerzalni periodični pregled*, [Kancelarija za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije: 2018, (dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19860>, pristupljeno: 1/11/2020 u 10.53)]; *Univerzalni periodični pregled – UPR*, [Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, (dostupno na: http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/default.aspx?id=8830&langTag=bs-BA, pristupljeno: 1/11/2020 u 10.58)].

II

LJUDSKA PRAVA U PRAKSI

Dejtonskim sporazumom je 1995. godine poštovanje ljudskih prava stavljeno na vrh ljestvice budućih interesa. Dvadeset i pet godina nakon *Dejtona*, u okviru punog poštovanja ljudskih prava, državni organi su dužni da se ponašaju u skladu sa onim što je potpisano, da harmonizuju i na pravilan način sprovedu domaće zakone, ali i da primjenjuju i sve naknadne sporazume koje je BiH ratifikovala. Kada se pogleda situacija u *de iure* smislu, ona ne izgleda previše loše, iako su potrebna daljnja poboljšanja, ali se u praksi, *de facto*, javni organi često oglašuju o obavezu poštovanja ljudskopravnog okvira iz *Dejtona* i vremena nakon njega.

1. PRAVO NA ŽIVOT

Pravo na život je pravo ljudskog bića da ne bude lišeno života, i kao takvo ono zauzima najviše mjesto u oblasti ljudskih prava. Ono je apsolutnog karaktera, te se ne smije ograničavati, dok je BiH dužna da ga zaštiti. Svi organi u BiH imaju obavezu da se uzdrže od oduzimanja života, ali i da sprovedu efikasnu, temeljnu, nezavisnu i pažljivu istragu i procesuiraju onoga ko je počinio ubistvo, bez obzira da li su za smrt pojedinca odgovorni javni organi, privatna lica ili su počinioci nepoznati. Oblik i način istrage može da bude drugačiji u zavisnosti od okolnosti, ali država mora da osigura da se preduzmu svi zakonski i razumni koraci kako bi se osigurali dokazi i procesuirala lica odgovorna za oduzimanje života.¹⁴

Završetkom ratnih sukoba i zaustavljanjem krvoprolića pred kraj prošlog vijeka, pravo na život je u svakodnevicu opet naišlo na svoju primjenu. Međutim, i nakon toliko godina **organi u BiH ne mogu u potpunosti da ispoštuju ovo pravo**. Slučajevi kao što su oni u vezi sa smrću Davida Dragičevića, Milana Vukelića ili Dženana Memića, u praksi pokazuju da nadležni organi u BiH i entitetima ne štite na pravilan način pravo na život.

David Dragičević bio je student iz Banje Luke koji je pronađen mrtav 24. marta 2018. godine. Njegova smrt se, prema verziji državnih organa, desila pod nerazjašnjenim okolnostima. Kontaktovano je jedino da je David ubijen, i to tako što je tužilaštvo pokrenulo istragu protiv NN lica zbog sumnje da su izvršili Davidovo ubistvo (nakon ogromnog pritiska javnosti). Prva verzija javnih organa je bila da je David izvršio samoubistvo nakon krađe. Do danas, od strane institucija, nije otkriveno ko je ubica, da li je imao pomagače, koji su motivi za ubistvo, na koji način je ubistvo izvršeno, da li su državni službenici učestvovali u njegovoj smrti, itd. Milan Vukelić je ubijen šestog novembra 2007. godine, i to eksplozijom bombe koja je postavljena ispod njegovog automobila. Vukelić je prije ubistva javno govorio o kriminalu, nezakonitostima i postojanju „građevinske mafije“, kao i o prijetnjama kojima je bio izložen. Iako policijski organi tvrde da su ispitali nebrojeno mnogo svjedoka i obradili pregršt dokaza, do današnjeg dana nisu otkriveni i procesuirani nalogodavci i izvršioци Vukelićevog ubistva. Dženan Memić je preminuo u februaru 2016. godine, na sarajevskom Kliničkom centru, nakon što je teško povrijeđen na šetalištu. Dok su državni organi u Sarajevu tvrdili da je Dženan stradao jer ga je udarilo vozilo, porodica je sa dokazima da je posrijedi ubistvo konstantno izlazila u javnost. U sudskom procesu su lica optužena za izazivanje saobraćajne nesreće oslobođena krivice, dok su iznošeni dokazi koji su bili suprotni tvrdnji da se te noći uopšte dogodila saobraćajna nesreća. Cjelokupan proces još uvijek teče i veliko je pitanje da li će pravda

¹⁴ Vidjeti više: Vojin Dimitrijević, *Strahovlada – Ogled o ljudskim pravima i državnom teroru*, [Peščanik, Fabrika knjiga, Beograd: 2016³], stranica 47; *Paul i Audrey Edwards v. United Kingdom*, [Application no. 46477/99, 14. 3. 2002], § 69; *Maiorano and Others v. Italy*, [Requête no 28634/06, 15. 12. 2009], §§ 123-126; *Trubnikov v. Russia*, [Application no. 49790/99, 30. 11. 2005], §§ 68-70; Douwe Korff, *The right to life - A guide to the implementation of Article 2 of the European Convention on Human Rights*, [Council of Europe, Strasbourg: 2006]; *Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights – Right to life*, [Council of Europe, European Court of Human Rights, Strasbourg: 2018]; Edo R. Korljan, *Evropska konvencija o ljudskim pravima i pravo na život*, [Doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd: 2012].

biti zadovoljena uz otkrivanje pravog razloga zbog kojeg je Dženan preminuo.¹⁵

Organi u BiH koji rade na rješavanju ovih i mnogih drugih slučajeva ne pružaju dovoljno garancija kojima bi u potpunosti ovo krucijalno pravo čovjeka bilo zaštićeno, dok su **porodice ubijenih ostavljene da same tragaju za dokazima** u vezi sa smrću njihovih najmilijih, bez istinske podrške od strane države. U nekim od neriješenih slučajeva postoje navodi i indicije da su čak i državni službenici učestvovali u ubistvima, što uz nesprovođenje primjerene istrage, dovodi u ozbiljnu sumnju mogućnost i želju javnih organa da zaštite pravo na život svakom čovjeku u BiH.

2. ZABRANA TORTURE

Zabrana mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja je usmjerena ka zaštiti fizičkog integriteta ličnosti i ona je takođe apsolutno pravo, koje se ne može derogirati ili ograničiti, čak ni u vanrednim okolnostima, kao što su teroristički napadi, vanredno stanje ili rat. BiH treba da se uzdrži od kršenja ove zabrane i odgovorna je za postupanje svojih institucija, a takođe mora da sankcioniše one koji postupaju na nezakonit način.¹⁶

Kada je u pitanju postupanje policije, mnoge pritužbe dolaze upravo na njihovo kršenje ovog prava. Indikativan primjer kršenja ljudskih prava od strane policijskih službenika pri intervenciji i hapšenju su događaji iz decembra 2018. godine u Banjoj Luci, kada je policija krenula da tuče goloruk narod okupljen na Trgu Krajine, koji se okupljao sa ciljem da se riješi ubistvo Davida Dragičevića. Veoma sličan primjer je i policijsko nasilje nad ženama iz naselja Kruščica kod Viteza, koje su se borile da spriječe izgradnju dvije mini hidroelektrane, uništavanje rijeke, okolnih izletišta i turističkog

potencijala cjelokupnog područja. Kršenje ovog prava se često dešava i pri pojedinačnom lišenju slobode građana, za šta kao primjer može poslužiti lišenje slobode šezdesetšestogodišnjeg Brune Brkića u centru Banje Luke. Pri postupanju policajaca, njih četiri do šest koliko ih je bilo na kraju, reagovali su neproporcionalno, bacajući gospodina Batinića na asfalt, lišavajući ga slobode, stavljajući mu lisice, pri tome mu nanoseći fizičke povrede, lomeći mu naočare i narušavajući njegovo ljudsko dostojanstvo.¹⁷

Kada su u pitanju **uslovi u pritvorima i zatvorima u BiH**, ponašanje prema pravima lica lišenih slobode zna da bude nesaglasno sa standardima ljudskih prava. Česte su tvrdnje lica koja su lišena slobode o šamaranju, udaranju rukama i pendrecima, dugotrajnim držanjima u nezdgodnim položajima sa stavljenim lisicama, korišćenju nestandardnih sprava, čak i o lažnim pogubljenjima i upotrebama ručnih alata za proizvodnju električnih šokova. Materijalni uslovi u određenim pritvorskim objekatima nisu adekvatni da se u njima drže pritvorenici (postoji „nedostatak prirodnog svjetla, slaba ventilacija, higijenski uslovi za svaku osudu i nedostatak madraca i posteljine“). Takođe, u zatvorima postoje tvrdnje o zlostavljanju zatvorenika koje vrši osoblje, kao i nasilje među zatvorenicima, što je poseban problem u *Kazneno popravnom zavodu* (u daljem tekstu: KPZ) *Zenica*, dok su uslovi boravka zatvorenika uglavnom zadovoljavajući samo u *KPZ Banja Luka* i *KPZ Foča*. Situacija se u određenim objektima popravlja u odnosu na situaciju u prethodnom periodu, ali i dalje funkcionisanje cjelokupnog sistema nije na zadovoljavajućem nivou. Kao ilustrativan primjer uslova za lica lišena slobode može da posluži razgovor koji je *Delegacija Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog postupanja ili kažnjavanja* imala sa tri mladića u odvojenim ćelijama u Banjoj Luci, od kojih je jedan bio maloljetan, a koje su uhapsili naoružani policajci, u hotelskoj sobi, drugog septembra 2015. godine. Sva trojica su u odvojenim izjavama rekla da su ih policajci „tukli rukama, nogama i palicama iako nisu pružali nikakav otpor“ te da su ih u policijskoj stanici „krim-inspektori više puta udarali po tijelu i šamarali jer su htjeli da priznaju i druga krivična djela“. Takođe, jedan mladić je tvrdio da su mu stavljali pištolj u usta, dok je drugi prepričavao kako su mu „zadali nekoliko šokova ručnim uređajem za elektro-šokove sa dvije kontaktne tačke i da je preko noći bio vezan lisicama za radiator u sobi

¹⁵ *Sila i nepravda*, [Banjalučki centar za ljudska prava: 2019, (dostupno na: <http://www.blchr.org/sila-i-nepravda/>, pristupljeno: 3/11/2020 u 10.15)]; O. Matavulj, *Ubice su još na slobodi: MUP i Tužilaštvo RS 13 godina bez odgovora ko je ubio Milana Vukelića*, [Novosti: 2020, (dostupno na: <https://www.novosti.rs/republika-srpska/vesti/933172/ubice-jos-slobodi-mup-tuzilastvo-13-godina-bez-odgovora-ubio-milana-vukelica>, pristupljeno: 3/11/2020 u 10.22)]; Edina Bakić, *Vrhovni sud odlučuje o predmetu „Dženan Memić“: imaju dvije opcije*, [Hayati: 2020, (dostupno na: <https://hayat.ba/vrhovni-sud-odlucuje-o-predmetu-dzenan-memic-imaju-dvije-opcije/278934/>, pristupljeno: 3/11/2020 u 10.28)].

¹⁶ Vidjeti više: Aisling Reidy, *The Prohibition of Torture – A Guide to the Implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights*, [Council of Europe, Strasbourg: 2002]; Alexander Morawa, Nicole Bürli, Peter Coenen, Laura Ausserladscheider Jonas, *Article 3 of the European Convention on Human Rights – A Practitioner’s Handbook*, [World Organisation Against Torture, Geneva: 2014], pages 153-223.

¹⁷ Vidjeti više: Dejan Lučka, *Freedom of Expression and Freedom of Assembly in Bosnia and Herzegovina in 2018 and 2019 Through the Case of the „Justice for David“ Group (FEJFD)*, [Banjaluka Centre for Human Rights, Banja Luka: 2019].

dežurnog u policijskoj stanici”.¹⁸ Efikasne istrage tvrdnji o zlostavljanjima se ne sprovode redovno i tortura uglavnom prođe nekažnjeno, čak i od tijela koja se bave zaštitom ljudskih prava.

Pored situacije sa osobama koje su lišene slobode, kršenje ovog prava se dešava i u drugim institucijama kojim upravlja država. Veoma je strašan primjer iz *Zavoda za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine Pazarić*¹⁹, u kojem su djecu vezivali za namještaj i radijatore. Nekima su ruke vezane iza leđa, a mnoga djeca u takvom su položaju provodila veći dio dana i noći.²⁰

3. PRAVOSUĐE I PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Pravo na pravično suđenje podrazumijeva da svako ima, između ostalog, pravo na javnu i pravičnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, nesmetan pristup pravdi, pravo na pravnu pomoć, pravo na jasnu i potpuno obrazloženu odluku, kao i mnoge garancije u krivičnom postupku, kao što je načelo da se svako smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno ili da svako treba da bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega.²¹ BiH je dužna da obezbijedi efikasan, djelotvoran, pravičan i na propisima zasnovan sistem poštovanja prava u sudskom postupku.

U cijeloj BiH pravosudni organi se svakodnevno nose sa mnoštvom problema. Ti problemi u javnosti i kod građana stvaraju sliku o sistemu koji je loš, neefikasan i korumpiran. Tako izvor pravne i životne nesigurnosti

koju osjećaju građani postaju kontroverzne odluke sudova, krivična djela protiv fizičkog i polnog integriteta u kome počinioci tih djela dobiju simbolične kazne ili privredne malverzacije i tužbe koje na kraju budu odbačene ili odbijene na sudovima. Zbog takvih presuda i čestih afera u pravosuđu, koje se gomilaju, građani nemaju istinskog povjerenje u pravosudne organe, jer smatraju da su oni pod uticajem druge grane vlasti, političkih partija, biznismena ili određenih interesnih krugova. Devalviranje osjećaja da se u BiH može dobiti pravedna presuda u bilo kom postupku dovela je do toga da sve manje ljudi smatra da je sudska vlast nezavisna. Prema praćenju *Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju u BiH* (u daljem tekstu: OSCE) konačni indeksni rezultat za odgovor pravosuđa na korupciju u BiH u 2019. godini je izuzetno loš i iznosi 18,27 od mogućih 40 bodova, i to u četiri dimenzije odgovora pravosuđa na korupciju: produktivnost (3,72), kapacitet (3,50), efikasnost (3,59) i pravičnost (7,46).²² Vlasti **ne provode mnoge sudske presude** u zemlji, a sam sudski sistem je opterećen velikim brojem još neriješenih predmeta, kao i nedostatkom djelotvornog mehanizma izvršenja odluka. Takva neefikasnost sudstva u praksi podrija vladavinu prava kroz umanjivanje djelotvornosti građanskopravnog postupka, a ujedno dovodi do kršenja ljudskih prava građana.²³ Nisu rijetke situacije u kojima postoji nemogućnost ili veoma otežano izvršenje pravosnažnih presuda, kada su u pitanju situacije kada je izvršenik npr. opština, kanton, RS ili FBiH.

U BiH se još uvijek dešavaju eklatantni primjeri **kršenja prava na pravično suđenje u razumnom roku**. Tako je npr. u jednom skorašnjem predmetu krivični postupak trajao duže od 17 godina²⁴, dok je u drugom predmetu²⁵ postupak za utvrđivanje prava vlasništva na nekretninama koje potiču od ostavine trajao 17 godina. Postoji čak i primjer u kojem je postupak za naknadu štete u predmetu u kom je zahtijevana posebna

¹⁸ Izveštaj Vladi Bosne i Hercegovina o posjeti Bosni i Hercegovini Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) od 29. 09. do 09. 10. 2015. godine, [CPT/inf (2016) 17], 5-6, 13-14; *Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2019. godinu (GIO2019)*, [Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka: 2020], stranice 62-63; Nives Jukić, Ljubinko Mitrović, Jasminka Džumhur, *Specijalni izvještaj o stanju u prostorijama za zadržavanje u pojedinim policijskim upravama u Bosni i Hercegovini*, [Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka: 2019], stranice 16-43.

¹⁹ Čak i sam naziv ove ustanove nije u skladu sa standardima ljudskih prava i obavezama iz *Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom*.

²⁰ Beta, N1 Sarajevo, *Poslanica objavila dokaze o zlostavljanju dece u Zavodu Pazarić kod Sarajeva*, [N1: 2019, (dostupno na: <http://rs.n1info.com/Region/a545551/Zlostavljanje-dece-u-Zavodu-Pazaric-kod-Sarajeva.html>), pristupljeno: 4/11/2020 u 17.22].

²¹ Vidjeti više: Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov, *Zaštita prava na pravično suđenje po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima – Priručnik za pravnike praktičare*, [Savet Evrope, Beograd: 2018]; Ivana Krstić, Tanasije Marinković, *Evropsko pravo ljudskih prava (EPLP)*, [Savet Evrope, Beograd: 2016], stranice 246-255.

²² Dejan Lučka, *Demokratska izgradnja i demografska obnova Bosne i Hercegovine – Nacrt za poboljšanje demokratskih kapaciteta, uslova života i društvene klime za građane u Republici Srpskoj, Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine (DDBiH)*, [Fondacija Fridrih Ebert Bosna i Hercegovina, Banjalučki centar za ljudska prava, Banja Luka: 2019], stranice 59-60; *Procjena potreba pravosuđa u procesuiranju korupcije kroz praćenje rada na krivičnim predmetima (ARC) – Treći godišnji izvještaj o odgovoru pravosuđa na korupciju: Sindrom nekažnjivosti*, [Misija OSCE-a u BiH: 2020], stranice 49-53.

²³ *Izveštaj o stanju ljudskih prava u 2019. godini – Bosna i Hercegovina – Izveštaji o stanju ljudskih prava u zemljama u 2019. godini (IOLJPBiH)*, [Biro za demokratiju, ljudska prava i rad, Ministarstvo vanjskih poslova SAD: 2020], stranice 5-6.

²⁴ *Slučaj Almir Šabančević*, [AP 6162/18, 25. 6. 2019].

²⁵ *Slučaj Jefto Marjanović i Ratko Marjanović*, [AP 1774/12, 17. 6. 2015].

marljivost počeo 1969, a okončan je tek 2011. godine²⁶, dok je u jednom drugom predmetu parnični postupak trajao skoro 25 godina²⁷. Čak je i US BiH stava da je „kršenje prava na pravično suđenje dio sistemskih nedostataka u organizovanju pravosuđa“, kao i da je javna vlast preduzela određene korake da to riješi, ali da takve mjere nisu efikasne „jer nisu dovele do otklanjanja zaostataka u radu, s obzirom na to da konkretni zastoj nije privremen, nego predstavlja hronično preopterećenje suda“.²⁸ U periodu od 2013. do 2018. godine u US BiH je primljeno preko 5 700 apelacija u kojima se radi, između ostalog, o pitanju „razumnog roka“, od čega je u 85% apelacija utvrđeno kršenje prava na pravično suđenje u vezi sa „razumnim rokom“. Zbog ovog problema, US BiH je čak uskratio pravo građanima na zaštitu suđenja u razumnom roku, te zaključio da je vlastima potrebno ostaviti dodatni rok „za potpuno i efektivno izvršenje mjera sistemskog karaktera koje se preduzimaju i koje je još potrebno preduzeti“, uz navode da do isteka tog roka neće pojedinačno odlučivati o apelacijama koje pokreću pitanje dugotrajnosti sudskih postupaka koji su u toku“.²⁹

Tužilaštva, takođe, u popriličnom broju slučajeva, pogotovo kada je u pitanju nasilje u porodici, **sporo i neefikasno vode istrage**, što mnoge žrtve nasilja odvraća od prijavljivanja nasilja i vodi ka nepovjerenju u pravosuđe.

U BiH se već dugi niz godina spominju reforme pravosuđa i nužnost stvaranja boljeg sistema. Međutim, za sada su učinjeni mali pomaci, a većina obećanja je ostajala na priči ili samo zapisana na papiru, ali ne i sprovedena u praksi.

4. PRAVA VEZANA ZA PRIVATNOST

Prava privatnosti u sebi sadrže više prava kao što su pravo na poštovanje privatnog života, pravo na porodični život, nepovredivost doma i pravo na prepisku. Samo pravo na poštovanje „privatnog života“ jeste pravo na privatnu sferu, odnosno pravo pojedinca da živi zaštićen od javnosti. Tako BiH mora osigurati da njeni

organi ne ometaju ovo pravo građanima, ali i da osigura djelotvorno poštovanje privatnog ili porodičnog života.³⁰

Pravo na privatnost je često narušavano od nosioca javnih ovlašćenja ili javnih ustanova. Tako se redovno dešava da određeni organi objavljuju lične podatke pojedinaca javno, direktno zadirući u njihova prava. Zbog veoma niske svijesti građana o tome da posjeduju pravo na privatnost i samom značaju ovog prava te mehanizama zaštite, kršenje ovog prava često prođe nekažnjeno. Na javnim radio-televizijskim servisima se više puta desilo da su objavljeni lični podaci građana, institucije često traže podatke koje ne bi trebalo da traže a čak su i sprovedeni neregularni popisi u kojima su se uzimali podaci građana, kao npr. u Trebinju, a koji su pravdani izradom socijalne karte grada. U BiH je takođe česta praksa da se donose zakoni koji nisu u skladu sa *Zakonom o zaštiti ličnih podataka*.³¹

Primjeri za kršenje prava na privatnost su mnogobrojni, a neka od kršenja su nastajala u prvim danima pandemije COVID-19. Tako su organi vlasti u Kantonu 10 počeli redovno objavljivati lične podatke, kao što su ime, prezime, godina rođenja, grad/mjesto, datum izolacije i telefonski broj osoba koje su u obaveznoj samoizolaciji, a sličnu praksu su preuzeli organi vlasti u Trebinju, Konjicu i Čelincu, dok su vlasti Republike Srpske objavljivale imena i prezimena građana koji krše mjeru samoizolacije. Nakon što je započela ovakva praksa, *Agencija za zaštitu ličnih podataka BiH* (u daljem tekstu: Agencija) donijela je rješenje u kome se navodi da se „otkrivanje podataka u javnosti o osobama koje su bile pozitivne na koronavirus nakon testiranja i onih koji su u samoizolaciji ili izolaciji, ali ne krše navedene mjere, ne može smatrati javnim interesom“, te je naložila uklanjanje ovakvih listi, ali je izrazila mišljenje i da nije protivzakonito objaviti minimum podataka o licima koja krše propise.³²

Takođe, ilustrativan je i primjer u kojem je u drugoj polovini 2020. godine *Centralna izborna komisija BiH* (u daljem tekstu: CIK), u cilju sprečavanja određenih

²⁶ *Slučaj S. K. i D. O.*, [AP 579/12, 27. 11. 2015].

²⁷ *Slučaj Z. K. i S. H.*, [AP 2373/11, 18. 11. 2014].

²⁸ *Slučaj Asmir Krbuljić i drugi*, [AP 2341/15, 10. 5. 2017], § 41-45; Mato Tadić, „Pravo na suđenje u razumnom roku - predmeti i praksa Ustavnog suda BiH“, *Pravo na suđenje u razumnom roku (PSRR)*, [Ustavni sud Bosne i Hercegovine, The Aire Centre, Sarajevo: 2020], stranice 105-106.

²⁹ *PSRR*, stranice 105-110; *Slučaj Milenko Milanović i drugi*, [AP 1356/17, 6. 11. 2018], § 82.

³⁰ Vidjeti više: *EPLJP*, stranice 167-182; Ivana Roagna, *Zaštita prava na poštovanje privatnog i porodičnog života prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima*, [Vijeće Evrope, Strasbourg: 2012].

³¹ Često kršenje privatnosti u BiH, [BN: 2018, (dostupno na: <https://www.rtvbn.com/3894871/cesto-kršenje-privatnosti-u-bih>), pristupljeno: 5/11/2020 u 18.02]; Tanja Topić, *Političke spletker nad grobom dečaka*, [Vreme: 2018, (dostupno na: <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1610889>), pristupljeno: 5/11/2020 u 18.27].

³² Banjalučki centar za ljudska prava, *Ljudska prava u periodu COVID-19 – Utvrđeni propusti u ostvarivanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (LJP-C19)*, [uz podršku Misije OEBS-a u Bosni i Hercegovini, Banja Luka – Sarajevo: 2020], stranice 11-12; *Rješenje*, [Agencija za zaštitu ličnih/osobnih podataka u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: 24. 3. 2020].

izbornih malverzacija, javno objavila podatke o ličnosti za više od 100 000 birača koji glasaju van BiH, te je svako lice sa pristupom internetu moglo da pristupi njihovim ličnim podacima. Agencija je reagovala i zabranila CIK-u da na svojoj stranici objavljuje lične podatke birača upisanih u *Izvod iz Centralnog biračkog spiska za glasanje van BiH*, te naložila uklanjanje navedenih podataka sa njihove stranice. Međutim, kako su spisak sa imenima prije sklanjanja sa stranice CIK-a preuzeli mnogi građani i mediji, taj spisak je ponovno objavljen javno na stranicama pojedinih medija u BiH.³³

Posebna pitanja se postavljaju i po pitanju **video nadzora** koji postavljaju određeni organi, pravdajući to postavljanje boljom zaštitom od kriminala, lakšom kontrolom bezbjednosti i boljim otkrivanjem zločina, a za kojeg se suštinski ne zna na koji način će biti korišćen, šta će se tačno nadzirati sa njim, ko će imati pravo pristupa bazama snimljenih podataka, da li će se snimati samo video ili će tu biti uključen i audio zapis, koliko i kako će se te baze čuvati, da li će u praksi tim bazama pristup imati privatna lica koja nemaju službena ovlaštenja da im pristupaju, na koji način će službenici postupati sa snimljenim materijalom, da li će se poštovati zakonske i podzakonske procedure, da li će održavanje vršiti direktno organi reda ili privatne kompanije i sl.³⁴

U globalu gledano, dug je još put do toga da organi u BiH, ali i građani shvate u potpunosti značaj prava na privatnost i sam doseg ovog prava.

5. SLOBODA IZRAŽAVANJA

Sloboda izražavanja predstavlja slobodu da se posjeduje sopstveno mišljenje, da se primaju i saopšte informacije i ideje bez miješanja državnih vlasti, kao i da se pristupi informacijama od javnog značaja u skladu sa zakonom. Ona predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva i uslova za napredovanje zajednice, kao i za samoispunjenje svakog pojedinca³⁵.

33 Odluka o utvrđivanju i objavi broja birača upisanih u izvod iz Centralnog biračkog spiska za glasanje izvan Bosne i Hercegovine i dodatak Odluci: Izvod iz Centralnog biračkog spiska za glasanje van Bosne i Hercegovine, [Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, broj 05-1-07-1-997/20 od 01. 10. 2020]; Rješenje o zabrani Centralnoj izbornoj komisiji Bosne i Hercegovine da na službenoj web stranici objavljuje lične podatke registrovanih birača, upisanih u izvod iz Centralnog biračkog spiska za glasanje izvan Bosne i Hercegovine, [Agencija za zaštitu ličnih podataka u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: 8. 10. 2020].

34 Milovan Matić, *Gradani RS pod nadzorom vlasti: „Trumanov šou“ by Dodik family*, [Buka: 2019, (dostupno na: <https://www.6yka.com/novosti/gradani-rs-pod-nadzorom-vlasti-trumanov-sou-by-dodik-family>, pristupljeno: 5/11/2020 u 19.00)].

35 Vidjeti više: Toby Mendel, *Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta*, [Savet Evrope, Beograd: 2014]; Monica Macovei, *Freedom*

Sloboda izražavanja se načelno poštuje u BiH. Međutim, primjetno je da određene grupacije, naročito one koje dolaze iz vladajućih političkih partija, žele da ograniče ovo pravo. Tako je u početnom periodu epidemije COVID-19, vladala i velika zabrinutost zbog širenja dezinformacija. Organizacije koje se bave ljudskim pravima su upozoravale da bi organi vlasti to mogli koristiti kao izgovor za ograničavanje individualnih prava, kao što je pravo na slobodno izražavanje. Jedan od nekoliko slučajeva u BiH u vezi sa ovim se desio u Prijedoru. Policijska uprava Prijedor podnijela je prekršajnu prijavu protiv kardiološkinje Maje Dragojević Stojić, zbog kršenja *Odluke o kažnjavanju objavljivanja lažnih vijesti i širenja panike*. Prijava protiv nje je podnesena zbog njene izjave da u RS nema dovoljno respiratora, kreveta ili službi intenzivne njege, kao i za tvrdnju da je Srpska nespremna za nadolazeću krizu. Ispostavilo se da su sve njene tvrdnje bile tačne i u kasnijem periodu i dokazane na terenu.³⁶

Takvi slučajevi postoje i dešavaju se i van vanredne situacije, pa je tako banjalučkom advokatu Dariu Sandiću uručen prekršajni nalog, zbog njegovog statusa na Fejsbuku u kojem je kritikovao osiono i bahato ponašanje vozača koji voze službena vozila u Srpskoj, odnosno održavanje reda na saobraćajnicama, iako je time pokrenuo priču o pitanju od javnog značaja. Pored toga, dešava se da se i radnicima u privredi i javnim službenicima ograničava sloboda izražavanja, pa su određene osobe zbog javnog izražavanja svojih stavova trpjele posljedice na poslovima, kao i u javnim institucijama.³⁷

Određeni zakoni kojima se u BiH propisuje **sloboda pristupa informacijama** pružaju mogućnost osiguranja objelodanjivanja informacija, gdje su javni organi obavezni objaviti informacije. Međutim, pravo na pristup

of expression – A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe, Strasbourg: 2004]; *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, [Application no. 37374/05, 14. 7. 2009], § 28-35; *Lingens v. Austria*, [Application no. 9815/82, 8. 7. 1986], § 41; *Thoma v. Luxembourg*, [Application no. 38432/97, 29. 6. 2001], § 43.

36 COVID-19: *States Should Not Abuse Emergency Measures to Suppress Human Rights – UN Experts*, [OHCHR: 2020, (dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25722&LangID=E>, pristupljeno 5/11/2020 u 18.17)]; Danijel Kovacevic, *Bosnia Trying to Censor Information About Pandemic*, *Journalists Say*, [Balkan Insight: 2020, (dostupno na: <https://balkaninsight.com/2020/04/08/bosnia-trying-to-censor-information-about-pandemic-journalists-say/>, pristupljeno: 5/11/2020 u 18.41)]; Ljiljana Kovačević, *Širenje istine ili panike: Korona virus kao alibi za policijsku represiju*, [Žurnal: 2020, (dostupno na: <https://zurnal.info/novost/22882/korona-virus-kao-alibi-za-policijsku-represiju>, pristupljeno: 5/11/2020 u 18.33)].

37 Vidjeti više: Milovan Matić, *Advokat Sandić saslušan u policiji zbog statusa na FB: Ovo je napad na građanske slobode! Dobio i prijavu*, [Buka: 2020, (dostupno na: <https://www.6yka.com/novosti/advokat-sandic-sasusan-u-policiji-zbog-statusa-na-fb-ovo-je-napad-na-gradanske-slobode-dobio-i-prijavu>, 5/11/2020 u 19.55)].

informacijama od javnog interesa nije osigurano u potpunosti u BiH, jer institucije veoma često odbijaju da daju informacije iz svog djelokruga, a građani moraju da prolaze kroz više instanci da bi ih dobili. Javlja se čutanje, pogotovo od strane organa koji imaju monopol sile, pa takva aktivnost u određenim slučajevima poprima velike razmjere, kao što je npr. bio slučaj sa pristupom informacijama vezanim za grupu „Pravda za Davida“. Takođe, javni organi često ne žele otkriti određene informacije pravdajući to sa činjenicom da informacije uključuju privatnost trećih lica. U velikoj mjeri se to radi bez razmatranje pitanja javnog interesa i toga da određena informacija može da predstavlja javno dobro. Isto tako, organi u neznatnoj mjeri koriste mogućnost razdvajanja informacije na dijelove (npr. zatamnjenje ličnih podataka). Uz ovo sve, postoji visok stepen neznanja osoba koje rade u javnim organima i nerazumijevanje propisa vezanih za lične podatke.³⁸

Sa druge strane, **govor mržnje** nije zaštićen slobodom izražavanja. On se odnosi na ono izražavanje kojim se „širi, podstiče, promovise ili opravdava mržnja zasnovana na netoleranciji“. Ovakav govor je sveprisutan u javnosti u BiH. Često se koristi u nastupima političara i javnih ličnosti, doživio je veliku ekspanziju na društvenim mrežama, a u toku izborne kampanje postao je nezaobilazan „rekvizit“ mnogih partija. Nažalost, on veoma često ostaje ili nekažnjen ili izvan bilo kakvog stvarnog napora da se kazni od strane vlasti, koja ga i sama zna koristiti. Uočljivo je da je u BiH balans između govora mržnje i prava na slobodu izražavanja pomjeren u korist slobode izražavanja. Za političke kampanje i govor mržnje u njima, ilustrativan je slučaj video spota političke stranke *Ujedinjena Srpska* koji je pušten u javnost u septembru 2020. godine, u kojem se na stereotipan i uvredljiv način prikazuju pripadnici određenih naroda u BiH. U tom spotu, u kafiću sjede tri momka: Albanac (koji se hvali kako su rastjerali i protjerali Srbe sa Kosova), Hrvat (koji se diči rezultatima etničkog čišćenja u vojnoj akciji „Oluja“) i Bošnjak (koji konstatuje da su uspjeli da međusobno zavade Srbe). U tom trenutku dolazi Srbin koji udara šakom o sto govoreći im da su se preračunali, a nakon toga tri spomenuta momka bježe glavom bez obzira, dok kafić zauzimaju Srbi iz navedene političke partije. CIK BiH je donijela odluku o poništavanju ovjera za kandidovanje na izborima, ali je Sud BiH poništio tu odluku i omogućio *Ujedinjenoj Srpskoj* učešće u izbornoj trci.³⁹

³⁸ Vidjeti više: Ljubinko Mitrović, Jasminka Džumhur, Nives Jukić, *Specijalni izvještaj o iskustvima u primjeni zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini*, [Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka: 2019].

³⁹ *Müslüm Gündüz v. Turkey*, [Application no. 35071/97, 14. 6. 2004], § 22; *Drugi preliminarni izvještaj o dugoročnom posmatranju Lokalnih izbora 2020. godine u BiH (za period 7. 9–8. 11. 2020)*, [Koalicija za slobodne i poštene izbore - Pod lupom:

6. SLOBODA OKUPLJANJA I SLOBODA KRETANJA

Sloboda okupljanja predstavlja pravo na skup više lica koji su se okupili na jednom mjestu zbog npr. javnih demonstracija, marša, procesije ili statičnog skupa. Pravo na mirno okupljanje omogućava pojedincima da se zajednički izraze i da tim putem učestvuju u oblikovanju svojih društava, a njihova okupljanja se mogu razlikovati po svojoj sadržini, pa tako mogu biti vjerska, politička, kulturna, itd. **Sloboda kretanja** je pravo pojedinaca na kretanje, odnosno putovanje, kao i na promjenu prebivališta ili boravišta.⁴⁰

U BiH je javno okupljanje, pored opštih odredbi u ustavima, određeno i zakonskom tematikom, koja nije ujednačena i u kojoj su rješenja drugačija, u zavisnosti od toga na kom nivou se propis donosi. Statistički gledano, javna okupljanja se održavaju redovno, u većem obimu nego što se zabranjuju ili prekidaju od strane države. Međutim, problem je u tome što se postupanjem javnih organa, ograničavaju, zabranjuju ili prekidaju ona okupljanja kojim se kritikuju loši rezultati vlasti, policijska represija ili kršenje zakona od strane državnih službenika. Problemi koji se javljaju pri uživanju slobode okupljanja su višestruki. Tako imamo ograničavanja prostora na kojem se javno okupljanje može održati, policijske službenike koji prijete upotrebom sile, samu policijsku upotrebu sile i angažovanje pripadnika specijalne policije radi uklanjanja demonstranata. Pored toga, u određenim slučajevima problem predstavlja i nametanje dodatnih mjera, odnosno imenovanje redarskih službi od strane organizatora javnog okupljanja, a koji su po zakonima o javnom okupljanju opterećeni obavezama koje često premašuju njihove mogućnosti.⁴¹

Zbog nepoznavanja **standarda ljudskih prava i arbitrnog tumačenje propisa** od strane javnih službenika, kao i neusklađenosti samih propisa s međunarodnim standardima (npr. nepostojanje zakonskog standarda oko spontanijih okupljanja), birokratizovanja postupka prijavljivanja, prebacivanja previše „tereta“ na leđa organizatora, te nedostatka pomoći građanima kojima se krši sloboda

2020], stranica 15; Franjo Dragičević, „Govor mržnje, izborni proces i pravo na slobodu izražavanja“, *Sveske za javno pravo*, [Fondacija Centar za javno pravo, Sarajevo: 2019], stranica 37.

⁴⁰ *Sloboda okupljanja i udruživanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima (član 11) - Priručnik za advokate*, [Interights, London: 2006]; *General Comment No. 37 – Article 21: Right of Peaceful Assembly*, [Human Rights Committee, CCPR/C/GC/37, Adopted by the Committee at its 129th session (29 June to 24 July 2020)].

⁴¹ Ljubinko Mitrović, Jasminka Džumhur, Nives Jukić, *Specijalni izvještaj o pravu na slobodu mirnog okupljanja (SIPSMO)*, [Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka: 2020], stranica 49.

okupljanja, sloboda okupljanja je veoma ograničenog dometa u BiH. Institucije javna okupljanja prvenstveno gledaju kao bezbjednosno pitanje, a ne kao osnovno ljudsko pravo. Takav pristup za posljedicu ima da ostale zakonske odredbe dobiju „primat u odnosu na javno okupljanje koje je fundamentalno ljudsko pravo“. Samim tim, u tzv. „kontroverznim situacijama, dolazi do zloupotrebe zakona o javnom redu i miru, te zakona o postupanju policijskih službenika, a često dolazi do toga da policija više štiti privatnu svojinu nego građane.“⁴²

Okupljanja na kojima se kritikuju državni organi, institucije ili pojedinci u vlasti se često gledaju neblagonaklono od strane policije. Policijski službenici koji na terenu rade sa ljudima koji se okupljaju, imaju malo ili nimalo znanja u pogledu standarda ljudskih prava kada su u pitanju prava na slobodu okupljanja, prava na slobodu izražavanja i prava na slobodu kretanja. U slučajevima kada imaju znanje, dešava se da naredbe s „vrha“ budu primijenjene iako su one suprotne zakonima, pravilima službe i standardima koje bi policija trebalo da poštuje.⁴³

I pored obaveze javnih organa da osiguraju mirno okupljanje, oni često organizatorima stavljaju pretjerano veliki teret u smislu održanja bezbjednosti i dodatnog osiguranja, namećući im velike finansijske i logističke obaveze, čime onemogućuju pravo na slobodno okupljanje. U posljednjih par godina se organizatorima *Povorke ponosa* na leđa stavljaju baš takvi tereti.

Primjer za onemogućavanje slobodnog okupljanja je već spomenuti primjer protesta mještana Kruščice, nad kojima su avgusta 2017. godine pripadnici *Jedinice za podršku Ministarstva unutrašnjih poslova Srednjobosanskog kantona* koristili prekomjernu silu, na silu ih rastjerujući. Takođe, situacija sa pripadnicima i simpatizerima grupe „Pravda za Davida“ je jedinstven primjer teškog kršenja prava na slobodu okupljanja. Naime, nakon policijske intervencije u decembru 2018. godine, ovoj grupi su više puta zabranjivana okupljanja u Banjoj Luci, bez pravih i na zakonu i standardima ljudskih prava zasnovanih razloga. Utisak je da su njihova okupljanja zabranjivana i onemogućavana samo zbog samovolje određenih pojedinaca i interesnih grupa u vlasti. Čak su neki članovi grupe privođeni od strane policijskih službenika, iako nisu imali namjeru da se okupe, što je poseban slučaj targetiranja i zastrašivanja pojedinaca, zbog njihove kritike vladajućih struktura. U naporima policijskih organa da naruše pravo na slobodu okupljanja dešavaju se i nadrealne situacije u kojima su policijski službenici u Banjoj Luci prekidali „proteste“ na kojima su se „okupljale“ igračke za djecu, privodeći „organizatora“ okupljanja, zbog nepostupanja po

naređenju i zato što nema dozvolu za okupljanje, iako se očigledno radilo o mimom performansu i uživanju prava na slobodno izražavanje, a ne o javnom okupljanju.⁴⁴

Institucije, pa čak i one državne koje se bave ljudskim pravima, stava su da se pravo na slobodu okupljanja uglavnom poštuje. Ukoliko bismo gledali samo statistiku, to jeste tačno. Međutim, pravo na okupljanje se većinom poštuje onda kada se skupovi održavaju u skladu sa stavovima ljudi na vlasti ili sa svjetonazorima različitih interesnih ili lobi grupa. Ukoliko se protesti održavaju radi kritike vlasti, u okviru očuvanja opšteg i javnog interesa kao i sloboda i prava građana, onda nije rijetka situacija da takva okupljanja budu zabranjena ili prekinuta od strane javnih organa. U demokratskom društvu takva praksa je neprihvatljiva i pored kršenja osnovnog ljudskog prava, vodi i ka tome da se pojedinačni i uskogrupni interesi stavljaju ispred interesa građana i njihovih prava, dok se kritika praktično zabranjuje.

Kada je u pitanju **sloboda kretanja**, za vrijeme vanrednih okolnosti, u prvoj polovini 2020. godine, u BiH je došlo do suspenzije ovog prava, kroz zabrane kretanja u određenom vremenskom periodu. Vlasti su veoma lako posegnule za najstrožom mjerom zadiranja u temeljna prava, bez preispitivanja drugih opcija. Ovo ograničavanje prava je urađeno bez sagladavanja uvođenja blažih mjera, te je i US BiH u svojoj odluci ocijenio da je postupcima vlasti došlo do kršenja ljudskih prava usljed neproporcionalnosti u propisivanju ponašanja, odnosno ograničavanju prava. Takvo postupanje je bilo još jedan u nizu dokaza da vlastima ljudska prava malo znače, a da pride, i veoma malo znaju o njima.⁴⁵

7. SLOBODNI IZBORI I BIRAČKO PRAVO

Bitan aspekt **slobodnih izbora** predstavlja to da svaki građanin, bez diskriminacije, ima pravo da učestvuje u izbornom procesu, da glasa i da bude biran na izborima na kojima se slobodno izražava volja birača. BiH je dužna da održava izbore koji obezbjeđuju slobodno izražavanje volje naroda, te da osigura da svi građani imaju aktivno i pasivno pravo glasa.⁴⁶

⁴² SIPSMO, stranice 50-52.

⁴³ SIPSMO, stranice 50-52.

⁴⁴ FEJFD; Tijana Dušej Ristev, *Protest s igračkama u Banjaluci: „Nije zabrana javnog okupljanja, već i slobode govora“*, [BBC: 2019, (dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-50570390>, 5/11/2020 u 11.23)].

⁴⁵ *Slučaj Lejla Dragnić i A. B.*, [AP-1217/20, 22. 4. 2020].

⁴⁶ Vidjeti više: Centre for Human Rights Geneva, *Human Rights and Elections - A Handbook on the Legal, Technical and Human Rights Aspects of Elections*, [United Nations, New York and Geneva: 1994]; *Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights Right to Free Elections*, [Council of Europe, European Court of Human Rights, Strasbourg: 2020].

Međutim, u BiH postoji **specifična vrsta diskriminacije** koja je povezana sa izborima, koja je ustanovljena još u samom *Dejtonskom sporazumu*, i kojom se sistemski krše ljudska prava u oblasti izbornog procesa. BiH je država koja u izbornom procesu diskriminiše sve svoje građane: i konstitutivne narode, i nacionalne manjine i one koji se ne izjašnjavaju nacionalno. Ovakvo stanje je dobilo i sudski epilog pred ESLJP, prvo u poznatom slučaju *Sejdić i Finci protiv BiH*, a kasnije i u slučajevima *Zornić protiv BiH*, *Pilav protiv BiH* i *Šlaku protiv BiH*.⁴⁷ U navedenim slučajevima se radilo o nemogućnosti kandidature za *Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH* i za *Predsjedništvo BiH*, zbog etničke pripadnosti i boravišta. U presudama ESLJP naloženo je otklanjanje diskriminatornih odredbi, napuštanje etničkog modela biranja i uspostava principa da svako ima pravo da bude biran i da bira, pod jednakim uslovima, a mijenjanje članova u *Ustavu BiH* kao i u *Izbornom zakonu*⁴⁸ je postavljeno kao međunarodna obaveza države. Ova diskriminacija, koja se već više godina ne odstranjuje iz pravnog sistema BiH, pogađa sve građane, koji zbog te diskriminacije ne mogu na ravnopravnoj osnovi uživati prava koja bi trebala da budu garantovana svima.⁴⁹

Poseban slučaj predstavlja i (ne)održavanje *demokratskih izbora* u Mostaru. Naime, presudom u slučaju *Baralija protiv BiH*⁵⁰ ESLJP je naložio BiH da preduzme mjere da zaštiti građane od diskriminatornog postupanja i da održi demokratske izbore u Mostaru. Posljednji lokalni izbori u Mostaru su održani 2008. godine, a gradom je upravljao gradonačelnik koji od 2012. godine nije imao „potrebni demokratski legitimitet“. Napokon, 2020. godine su raspisani izbori u Mostaru,⁵¹ međutim, protek tolikog vremenskog perioda u kome su se kontinuirano kršila prava građana, govori u prilog tome koliko se slabo shvataju i poštuju izborna prava u BiH.

⁴⁷ *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*, [Applications nos. 27996/06 and 34836/06, 22. 12. 2009]; *Zornić v. Bosnia and Herzegovina*, [Application no. 3681/06, 15. 7. 2014]; *Pilav v. Bosnia and Herzegovina*, [Application no. 41939/07, 9. 6. 2016]; *Šlaku v. Bosnia and Herzegovina*, [Application no. 56666/12, 26. 5. 2016].

⁴⁸ Potrebno je promijeniti, između ostalih, prvenstveno članove 8.1. i 9.12; Vidjeti više: *Izborni zakon Bosne i Hercegovine*, [Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 23/2001, 7/2002, 9/2002, 20/2002, 25/2002, 4/2004, 20/2004, 25/2005, 77/2005, 11/2006, 24/2006, 33/2008, 37/2008, 32/2010, 48/2011, 63/2011, 18/2013, 7/2014, 31/2016, 54/2017 i 41/2020].

⁴⁹ *DDBiH*, stranice 53-54.

⁵⁰ *Baralija v. Bosnia and Herzegovina*, [Application no. 30100/18, 29. 10. 2019].

⁵¹ Vidjeti više: *Odluka o raspisivanju i održavanju Lokalnih izbora 2020. godine u gradu Mostaru*, [Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, 23. 7. 2020, broj: 05-1-02-2-660-2/20].

8. PRAVO NA IMOVINU

Pravo na imovinu obavezuje BiH da osigura da svako fizičko i pravno lice neometano i mirno uživa svoju imovinu, kao i da niko ne bude lišen svoje imovine. Samu imovinu čine sva subjektivna prava koja pripadaju jednom licu i koja se mogu imovinski izraziti. Pod imovinom se ne podrazumijeva samo pokretna i nepokretna imovina, nego i materijalni i nematerijalni interesi, kao što su dionice, naknade, pravo na penziju, itd., te tako u pojam imovine ulaze sva ona prava ili ekonomski interesi koji imaju imovinsku vrijednost.⁵²

Nemogućnost ostvarivanja izvršenja pravosnažne presude predstavlja miješanje u pravo na mirno uživanje imovine građana, a u BiH je takvo stanje svakodnevica. Neizvršenje sudskih presuda je jedna od rak rana sistema u BiH, čime se krši pravo na imovinu mnogim građanima. Nadležne vlasti su često isticale nedostatak sredstava kao izgovor za neizvršenje, ali to nikako ne bi smjelo biti opravdanje za veliki broj presuda koje stranke ne mogu naplatiti.

Takođe, **povratak nacionalizovane imovine** u toku Drugog svjetskog rata i nakon njegovog završetka, i pored zahtjeva za restituciju imovine, teče veoma sporo. Ne postoje odgovarajući zakoni i mehanizmi da se izvrši djelotvoran povratak povrat imovine oduzete žrtvama iz rata, vjerskim zajednicama, kao ni stranim državljanima. Određena imovina se vraća, ali na *ad hoc* osnovi, prema diskrecionoj odluci vlasti.⁵³

Pored drugih imovinskih problema, postoji i specifičan problem **nejednakog tretmana bračnih i vanbračnih partnera** kada je u pitanju ostvarivanja prava na penziju, zbog neusaglašenosti propisa. Naime, prema odredbama *Zakona o nasljeđivanju*, bračni i vanbračni partneri imaju jednaka prava, ali *Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju* u npr. FBiH vanbračnim partnerima ne obezbijuje pravo na ostvarivanje prava na porodičnu penziju iza vanbračnog druga, na identičan način kao što to imaju bračni supružnici.⁵⁴

⁵² Vidjeti više: Dušanka Komnenić, *Pravo na mirno uživanje imovine u presudama i odlukama Evropskog suda za ljudska prava donetim u postupcima u kojima su bivše jugoslovenske republike bile odgovorne države*, [Doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd: 2017].

⁵³ *Jasiūnienė v. Lithuania*, [Application no. 41510/98, 6. 6. 2003], § 45; *Voytenko v. Ukraine*, [Application no. Application no. 18966/02, 29. 9. 2004], § 53; *IOLJPBiH*, stranica 6.

⁵⁴ Uporediti: *Zakon o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine*, [Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, brojevi 80/2014 i 32/2019], član 9; *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, [Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, brojevi 35/2005, 41/2005 i 31/2014]; *Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju u Federaciji Bosne i Hercegovine*, [Službene novine Federacije Federacije Bosne i Hercegovine, broj 13/18], član 69; *GIO2019*, stranice 124-125.

9. PRAVO NA RAD

Pravo na rad je tekovina borbe radničke klase i predstavlja, između ostalog, pravo svakog ljudskog bića da slobodno prihvati ili izabere posao, odnosno slobodu da se izabere rad/zanimanje, pravo na dostupnost radnog mjesta pod jednakim uslovima, pravo na dostojanstvo ličnosti, pravo na zaradu i zdrave uslove rada, kao i ograničeno radno vrijeme.⁵⁵

Nezaposlenost je velika u cijeloj BiH, pa je tako u avgustu 2020. godine zvanično bilo 427 593 registrovanih lica na evidencijama službi zapošljavanja, a prema podacima *Agencije za statistiku BiH*, u julu 2020, broj zaposlenih osoba u BiH iznosio je 803 326.⁵⁶ Indeks „bijede“ (*Misery Index*) za 2019. godinu svrstava BiH na sedmo mjesto u cijelom svijetu, što pokazuje koliko nezaposlenost i loš standard života utiču na građane BiH.⁵⁷

Veliki problem u javnom sektoru je **veliki nivo korupcije, nepotizma i „namještanja“** konkursa za posao. Takođe, postoji i problem dostupnosti i efikasnosti pravnih lijekova u konkursnim procedurama. Najčešće povrede koje se dešavaju u vezi sa pravom na rad su povrede konkursnih procedura prilikom zapošljavanja, zatim nepriznavanje stečene stručne spremlje radnicima od strane njihovih poslodavaca, nezakonitosti u vezi s otkazivanjem ugovora o radu, neuplaćivanje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, kao i neisplaćivanje plata radnicima od strane poslodavca. Zbog bespomoćnosti u koju ih stavljaju vlasti u BiH, a u „želji da sebi i članovima svojih porodica obezbijede egzistenciju“, građani a nerijetko i čitave porodice, prinuđeni su napuštati svoje domove i odlaziti na rad u druge zemlje.⁵⁸

10. PRAVO NA ZAŠTITU ZDRAVLJA

Pravo na zdravlje obuhvata elemente koji se odnose na pravo na zdravstvenu njegu i zaštitu i garancije koje se

odnose na osnovne preduslove za zdravlje, kao što su npr. ispravna voda za piće, adekvatno zdravstvo ili prehrana.⁵⁹

Zdravstvena zaštita je formalno zasnovana na načelima solidarnosti, sveobuhvatnosti, kontinuiranosti, efikasnosti i dostupnosti. Međutim, u praksi mogućnost „pristupa zdravstvenim uslugama, kao i njihov kvalitet nisu jednaki na prostoru cijele BiH“. Na terenu je uživanje i korišćenje prava otežano građanima koji žive van velikih medicinskih centara, kao što su Banja Luka, Sarajevo, Mostar i Tuzla. Određene ustanove nemaju materijalne i kadrovske uslove da osiguraju odgovarajući nivo zaštite zdravlja, te su ljudi koji žive u manjim mjestima prinuđeni da zdravstvene usluge koriste „u nekada vrlo udaljenim centrima“. Neke od bolnica su u ruiniranom stanju, a renoviranje takvih ustanova se većinom radi u predizborne svrhe, a ne radi istinske borbe za zaštitu prava na zdravlje građana. Karakteristike sistema zdravstvene zaštite su „visoki troškovi, nezadovoljstvo korisnika i finansijska neodrživost“.⁶⁰ Pored toga, postoji i visok stepen prisustva korupcije u cijeloj državi, što se manifestuje i na funkcionisanje zdravstvenog sektora. Tako se npr. javljaju podmićivanja pri ostvarivanju zdravstvenih usluga, što nerijetko ima direktne implikacije po zdravlje i život ljudi.⁶¹

Slabosti zdravstva su se naročito pokazale u 2020. godini sa dolaskom koronavirusa. Naime, zdravstveni sistem, koji je i prije pojave ovog virusa, bio na veoma klimavim nogama, višemjesečnom borbom sa pandemijom COVID-19 je iscrpljen u cijelosti. Nedostajala je popuna stručnog kadra, veliki broj medicinskog osoblja zbog stanja u državi je u prethodnom periodu napustio zemlju, priličan broj zdravstvenih radnika je bio zaražen, a uz sve to očigledan je bio i nedostatak stacionarnih kapaciteta za izolaciju i hospitalni tretman srednje teških i teških slučajeva oboljenja. Uz to, mnoge sumnjive djelatnosti se se dešavale i u javnim nabavkama u zdravstvu te su u jeku korona krize, uz posredovanja najviših funkcionera u vlasti u FBiH, plaćeni i uvezani veoma skupi respiratori iz Narodne Republike Kine, koji su

⁵⁵ Vidjeti više: Sanja Škorić, „Pravo na rad u teoriji i u praksi“, *Kultura polisa – časopis za negovanje demokratske političke kulture*, [Kultura – Polis Novi Sad, Institut za evropske studije Beograd, Novi Sad: 2016], stranice 457-465; *General Comment No. 18 – The Right to Work (Article 6 of the Covenant)*, [UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, E/C.12/GC/18, 2006].

⁵⁶ *Registrirana nezaposlenost u avgustu 2020. godine*, [Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 2020]; *Zaposleni po djelatnostima u julu 2020. godine*, [Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo: 2020].

⁵⁷ *Misery Index Scores for the Most Miserable Countries in the World 2019*, [Statista: 2020, (dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/227162/most-miserable-countries-in-the-world/>, pristupljeno: 12/11/2020 u 13.33)].

⁵⁸ *GIO2019*, stranice 48-49.

⁵⁹ Gorana Mlinarević, Anđela Lalović, *Ekonomska i socijalna prava u Bosni i Hercegovini*, [Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Fondacija Heinrich Böll, Ured u Sarajevu Sarajevo: 2010], stranica 163.

⁶⁰ Ervin Mujkić, „Sistem zdravstva u Bosni i Hercegovini: stanje i pravci moguće reforme“, *Sveske za javno pravo*, [Fondacija Centar za javno pravo, Sarajevo: 2011], stranice 46-47.

⁶¹ *Analiza pravno-institucionalnog okvira i politika prevencije korupcije u zdravstvenom sektoru BiH*, [Transparency International Bosna i Hercegovina, Banja Luka – Sarajevo: 2019], stranica 8.

koštali oko 10,5 miliona konvertibilnih maraka, i to preko kompanije „Srebrena malina“, čija je osnovna djelatnost voćarstvo, odnosno uzgoj malina [Sic].⁶²

Cjelokupna situacija sa COVID-19 je pokazala da vlasti nisu u mogućnosti da se nose sa krizom i osiguraju poštovanje prava na zdravlje. Pored toga što očigledno nije postojao pravilan odgovor na probleme u institucijama, samo kršenje zdravstvenih smjernica od strane predstavnika vlasti i njihovih partija je dalo doprinos tome da ni građani ne poštuju iste, te je tako došlo do pogoršanja epidemiološke situacije. Dakle, najviši predstavnici vlasti u BiH se mogu uzeti kao direktno odgovorni za pogoršanje zdravstvenih prilika i opšte situacije sa javnim zdravljem građana, ne samo zbog lošeg upravljanja, nego i zbog nepostupanja po propisima koje su sami donijeli.

11. PRAVO NA ZDRAVU ŽIVOTNU SREDINU

Od početka modernog ekološkog pokreta šezdesetih godina prošlog vijeka, jasno je da je zdravo okruženje neophodno za potpuno uživanje ljudskih prava, uključujući prava na život i zdravlje. **Pravo na zdravu životnu sredinu** podrazumijeva „potrebu zdravog staništa ljudi, uključujući i čistu vodu, vazduh i zemlju“, koje su „slobodne od toksina i opasnosti koje prijete ljudskom zdravlju ili koje mogu da ga ugroze“.⁶³

U BiH postoji dosta problema kada je u pitanju zdrava životna sredina, od problema sa fabrikama koje zagađuju okolinu ne koristeći prikladne procedure, metode i filtere, preko korišćenja neobnovljivih izvora energije, pa sve do direktnog zagađenja koje dolazi od prevoznih sredstava, loženja uglja i drugih čvrstih goriva. Tako npr. stanovnici Sarajeva, Tuzle i Zenice žive u jednim od „najzagađenijih gradova u Evropi, a nekim danima, kako pokazuju mjerenja, i u svijetu“, te je 11. januara 2020. Sarajevo proglašeno „najzagađenijim gradom na planeti, prema podacima portala *AirVisual*“. Dodatni problem

⁶² Aida Đugum, Dragana Erjavec, „Zdravstveni sistem BiH je iscrpljen“, upozoravaju ljekari dok raste broj zaraženih, [Radio slobodna Evropa: 2020, (dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rast-broj-zara%C4%91eni-h-zdravstveni-sistem-bih/30908960.html>), pristupljeno: 15/11/2020 u 12.11]); Balkanska istraživačka mreža BiH, *Istrage o načinu nabavke i cijeni respiratora koje je moguće kupiti u internet trgovinama*, [Voice of America: 2020, (dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/istrage-o-nacinu-nabavke-i-cijeni-respiratora-koje-je-moguće-kupiti-u-internet-trgovinama/5395588.html>), pristupljeno: 15/11/2020 u 15.43]).

⁶³ Vidjeti više: *Report of the Special Rapporteur on the Issue of Human Rights Obligations Relating to the Enjoyment of a Safe, Clean, Healthy and Sustainable Environment*, [A/73/188, 2018], § 12; Goran Lončar, *Pravo na zdravu životnu sredinu*, [Specijalistički rad, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd: 2009], stranica 6.

predstavlja i to što vlasti ne žele da priznaju da postoji velika zagađenost vazduha, pa npr. u Banjoj Luci zvanična mjerenja pokazuju bolji kvalitet vazduha, ali nezvanična mjerenja koja vrše ekološke organizacije, pokazuju da je zagađenje veoma slično onom u Sarajevu. Ovakva situacija dovodi ne samo do oboljevanja građana, nego prema nekim procjenama i do toga da se čak 9% ukupnog godišnjeg mortaliteta u BiH može pripisati posljedicama zagađenja.⁶⁴

Ono što je dobra stvar za BiH i njene građane je to da su rijeke još uvijek uglavnom čiste i netaknute. One, pored šuma, predstavljaju jedan od najvećih prirodnih resursa u BiH. Ipak, na mnogim rijekama je planirana izgradnja hidroelektrana, koje nanose štetu rijekama, šumama, zemljištu i lokalnim zajednicama. Građani se organizuju protiv ovakvih namjera investitora i vlasti, a primjer za to je aktivizam nekoliko mjesnih zajednica u Fojnici koje su stale uz rijeku Željeznicu kod koje su stanovnici ovog područja dežurali 325 dana, sve dok investitor nije odustao. Sličan primjer je i u već spomenutoj Kruščici kod Viteza, u kojoj su hrabre žene Kruščice spriječile gradnju hidroelektrana.⁶⁵

Kao i kod drugih ljudskih prava, organi vlasti često ne shvataju važnost zdrave životne sredine, a državni službenici nerijetko nađu svoje interese u odobravanju zagađenja i narušavanja prirode u BiH, te mimo protokola i propisa izdaju određene dozvole zagađivačima.

12. PRAVO NA OBRAZOVANJE

Iako se situacija popravila u odnosu na prethodni period, i dalje je **obrazovanje** u BiH fragmentisano i karakteriše ga „snažna politička obojenost, nedostatak transparentnosti, diskriminacija, segregacija i asimilacija“.⁶⁶

U sklopu funkcionisanja sistema „Dvije škole pod jednim krovom“ u FBiH se u određenim školama odvija segregacija djece, pa su tako djeca istog uzrasta „koja pohađaju iste ili slične programe na istoj lokaciji,

⁶⁴ Mirna Sadiković, *Zagađenje u BiH: Uzroci, posljedice i šta dalje?*, [Radio slobodna Evropa: 2020, (dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/zagadenje-u-bih-uzroci-posljedice-sta-dalje/30374851.html>), pristupljeno: 15/11/2020 u 22.48)]; *Upravljanje zagađenjem zraka u Bosni i Hercegovini*, [The World Bank: 2019].

⁶⁵ Jelena Ivanić, Nataša Crnković, *Sloboda rijekama*, [Centar za životnu sredinu, Banja Luka], stranice 5, 12-13.

⁶⁶ Adrijana Hanušić Bećirović et. al, *Izveštaj u sjeni za 3. ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini*, [Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo: 2019], stranica 5.

podijeljena na osnovu etničke pripadnosti”, a u nekim od slučajeva „djeca koriste odvojene ulaze, ili pohađaju nastavu u različitim smjenama, ili su jedna od drugih odvojena fizičkim preprekama”.⁶⁷ Ovakva praksa je bila osmišljena kao privremeno rješenje, međutim, vremenom je ovo postalo konstantno kršenje ljudskih prava u BiH, pri čemu je „privremeno rješenje” postalo konstanta.

Pored toga, bitno je za napomenuti da je u određenim školama u Republici Srpskoj bošnjačkoj djeci onemogućeno da svoj maternji jezik nazivaju „bosanskim jezikom”, pa se umjesto toga koristi naziv „jezik bošnjačkog naroda”, iako takva formulacija ne postoji kada su u pitanju srpski ili hrvatski jezik. Slična situacija se dešava i sa učenicima srpske nacionalnosti kojima je u Glamoču, opštini u Federaciji BiH, uskraćeno pravo na izučavanje maternjeg srpskog jezika.⁶⁸

Obrazovni proces, onako kako je trenutno koncipiran je skup u odnosu na materijalne mogućnosti koje posjeduju građani. Obrazovanje u BiH „nije jednako i u jednakom kapacitetu dostupno svakom djetetu”, jer se u obrazovnim okvirima dešava **određena klasna podjela**, u kojoj oni iz imućnijih porodica „imaju mnogo više mogućnosti za vlastiti razvoj putem obrazovanja, dok je sa druge strane cijeli niz mladih ljudi čiji roditelji imaju manja primanja ili su socijalno ugroženi, uskraćeno za kvalitetno i adekvatno obrazovanje i dostupnost nužnih pratećih sadržaja” koji upotpunjuju edukaciju.⁶⁹

Takođe, veliki problem u obrazovnom sistemu je i **obrazovanje određenih marginalizovanih grupa**, kao što su pripadnici romske populacije ili osobe sa invaliditetom. Osobe sa invaliditetom nemaju jednake mogućnosti kao drugi građani, jer veliki dio nastavnih sredstava i samih kapaciteta nije prilagođen. Romska djeca pri svom školovanju nailaze na veliki nedostatak podrške, a veoma često postoje i jezičke prepreke za aktivno praćenje nastave. Isto tako, oni su često žrtve diskriminacije u okviru obrazovnih procesa i rjeđe se

nego ostali građani odlučuju za nastavak školovanja.⁷⁰

Nova pitanja u vezi sa pravom na obrazovanje su se pojavila u toku trajanja vanrednih mjera u vezi sa pandemijom koronavirusa. Naime, kako se nastava u jednom periodu odvijala učenjem na daljinu, putem televizijskog programa, kao i u *online* formatu, jedan broj djece koji nije posjedovao tehničke uređaje ili adekvatan pristup signalu ili internetu, što je bilo neophodno za uspješno pohađanje nastave, bio je **u potpunosti isključen iz obrazovnog procesa**. U prosjeku, jedna desetina domaćinstava na Zapadnom Balkanu, dakle i u BiH, u kojima žive učenici, ne posjeduje računar. Do prelaska na učenje na daljinu je došlo iznenada, u vanrednim uslovima u toku pandemije, a vlasti nisu pretjerano obraćale pažnju na smanjivanje digitalnog jaza ili omogućavanje ravnopravnosti djeci koja nemaju potrebne uslove. *Dječiji fond UN-a* je podržao vlasti u BiH obezbjeđujući preko 120 000 konvertibilnih maraka za pomoć, ali je izostala akcija samih vlasti na većem nivou. Uz to, da bi se omogućilo praćenje obimnog nastavnog materijala, značajno su skraćeni gradivo i časovi, što je uticalo na prenošenje i nivo znanja koje su učenici dobijali.⁷¹

13. DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti, razlikovanje i nejednak tretman prema bilo kojem licu ili grupi lica zbog stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstva. Ona može biti zasnovana na osnovu rase, jezika, vjere, pola, etničke pripadnosti, invaliditeta, nacionalnosti, starosne dobi, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije i mnogih drugih karakteristika.⁷²

Problem diskriminacije je jedan od gorućih velikih problema u BiH, koji je veoma često **povezan sa ostalim kršenjima određenih prava**. Diskriminacija je redovna pojava, koja se nalazi čak i *Ustavu BiH*, kao i u zakonskim aktima, a u praksi

⁶⁷ „Dvije škole pod jednim krovom” – Najvidljiviji primjer diskriminacije u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini, [Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission in Bosnia and Herzegovina: 2018], stranica 11.

⁶⁸ Vidjeti više: Amina Izmirlić, *Vlasti u RS ne mogu određivati ime jezika kojim govore Bošnjaci*, [Istinomjer: 2020, (dostupno na: <https://istinomjer.ba/vlasti-u-rs-ne-mogu-odredjivati-ime-jezika-kojim-govore-bosnjaci/>, pristupljeno: 15/11/2020 u 20.22)]; *Srpska deca u Glamoču ne mogu da uče maternji jezik*, [Politika: 2020, (dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/462658/Srpska-deca-u-Glamocu-ne-mogu-da-uce-maternji-jezi>, pristupljeno: 15/11/2020 u 20.28)].

⁶⁹ Đorđe Krajišnik, *Obrazovanje u BiH: Besplatno, a skupo*, [Diskriminacija: 2017, (dostupno na: <https://www.diskriminacija.ba teme/obrazovanje-u-bih-besplatno-skupo>, pristupljeno: 17/11/2020 u 23.43)].

⁷⁰ *DDBiH*, stranice 98-99.

⁷¹ „Ekonomski i socijalni uticaj COVID-19”, *Zapadni Balkan – Redovni ekonomski izvještaj broj 17 | proljeće 2020*, [World Bank Group: 2020]; *Iako su škole zatvorene, učenje ne smije stati*, [Unicef: 2020, (dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/objave-medijima/iako-su-%C5%A1kole-zatvorene-u-%C4%8Denje-ne-smije-stati>, pristupljeno: 15/11/2020 u 0.17)]; *Upravljanje zagadenjem zraka u Bosni i Hercegovini*, [The World Bank: 2019].

⁷² Vidjeti više: *Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine*, [Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 59/2009 i 66/2016], članovi 1-5; *Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention – Prohibition of Discrimination*, [Council of Europe, European Court of Human Rights, Strasbourg: 2020].

se sreće na svakom koraku, od uobičajnih poslova u svakodnevici pa do najviših instanci vlasti. Ona je ujedno i odraz same istorije i odnosa u BiH, te je veoma kompleksan problem koji je ugrađen u srž pravnog sistema i praksu u postupanju države i njenih organa.

Teško je očekivati da država koja cijelu deceniju ne može riješiti problem sistemske diskriminacije u svom izbornom sistemu, preko noći riješi diskriminaciju na ostalim mjestima. Na problem diskriminacije se od strane vlasti ne gleda ozbiljno i sa sistematskim i sistemskim pogledom, idući od nivoa građana i edukacije, preko akcija lokalne samouprave, pa do nivoa najviših instanci vlasti. Suprotno od toga, diskriminacija se posmatra kao nešto što je imanentno i svojstveno životu, te su predstavnici različitih nivoa vlasti nerijetko i njeni pokrovitelji kroz direktan angažman ili prećutne sporazume.⁷³

Pripadnici različitih ranjivih kategorija, kao što su pripadnici romske populacije, osobe sa invaliditetom ili pripadnici LGBTI+ populacije, često doživljavaju praktičnu diskriminaciju, čak i u onim slučajevima kada postoji pravni okvir za osiguravanje uživanja njihovih prava. Isto tako, i ostali građani su skoro svakodnevno na udaru diskriminatorskih ponašanja, pogotovo u pogledu diskriminacije u oblasti zapošljavanja, rada i radnih uslova, rodne diskriminacije, kao i jednakog učešća u javnom životu.⁷⁴

Mobing se pojavljuje kao veoma česta vrsta diskriminacije i to u vidu „neprijateljskog okruženja na radnom mjestu, vrijeđanja i omalovažavanja od strane nadređenih, sprečavanja napredovanja u službi, selektivnog i nepotpunog ostvarivanja prava iz radnog odnosa u pogledu korišćenja godišnjeg odmora, prava na stručno usavršavanje i naknade za rad“.⁷⁵

U praksi je redovna pojava da se na razgovorima za posao ženama pojavljuju pitanja o mogućoj trudnoći i planiranju porodice. Tako iz organizacije „Beba više“ navode kako su imali prijave mladih žena koje su se požalile na diskriminaciju. „Prilikom prijave za posao poslodavci su ih pitali da li su u braku i da li planiraju imati djecu. Od nekih su čak tražili da potpišu izjavu da u naredne dvije godine neće rađati. Žene koje pokušavaju dobiti dijete putem vantjelesne oplodnje, to takođe moraju da kriju.“ Ako bi poslodavac samo naslutio da idu

na te postupke, ne bi oklijevao da ih otpusti.⁷⁶

Često se dešava da do diskriminacije dođe zbog **veoma prisutne korupcije** koji postoji u BiH. Visok nivo korupcije takođe odbija strana ulaganja i dolazak firmi iz inostranstva u BiH, u kojoj su diskriminacija i korupcija, iako različite, ipak dvije „vrlo tijesno povezane pojave“. Generalno, pravni okvir BiH ne diskriminiše investitore iz inostranstva. Međutim, s obzirom na visok nivo korupcije, strani investitori mogu biti „u veoma nepovoljnoj situaciji u odnosu na lokalne kompanije, posebno one sa formalnom ili neformalnom podrškom od strane različitih nivoa vlasti u BiH“. Uz to, svi nivoi vlasti uspostavljaju svoje regulative o poslovanju, stvarajući suvišne i nedosljedne procedure koje omogućuju korupciju, te je za snalaženje u sistemu često najmanje potrebno znanje o pravu i pravima, a mnogo više o zakulisnim radnjama.⁷⁷

14. SPECIFIČNOSTI U OSTVARIVANJU PRAVA

14. 1. Socijalna pravda

Socijalna pravda predstavlja koncept društva u kome postoji pravičan odnos prema svakom pojedincu, u kome svi imaju pravo na dostojanstven standard života i u kome postoji pravedan odnos između pojedinca i društva. U takvom društvu se poštuju ljudska prava, a siromaštvo, socijalna isključenost, socijalna nesigurnost i nejednakost se pokušavaju u potpunosti iskorijeniti, dok je jednakost šansi za sve, prema zalaganju, trudu i radu obrazac po kome društvo postupa, dok se institucije trude da obezbijede odgovarajuću raspodjelu bogatstva.⁷⁸

U BiH se u mnogim zakonskim aktima „na papiru“ propisuju različita socijalna prava. Međutim, u stvarnosti veoma često dolazi do njihovog kršenja, a društvene razlike su postale tolike da je jaz bogatih i siromašnih

⁷³ DDBiH, stranice 68-69.

⁷⁴ Analiza odgovora pravosuđa na izazove diskriminacije u Bosni i Hercegovini, [Misija Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju u Bosni i Hercegovini], stranice 14-17.

⁷⁵ GIO2019, stranica 114.

⁷⁶ Lejla Gačanica, *Rodno zasnovana diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini*, [Helsinški parlament građana Banja Luka, Banja Luka: 2019], stranice 40-41.

⁷⁷ Nevena Petrušić et al., *Primena antidiskriminacionog zakonodavstva i krivičnopravna zaštita – studija slučaja, praksa i preporuke*, [Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd: 2012], stranica 36; U. S. Department of State, *2019 Investment Climate Statements: Bosnia and Herzegovina*, [United States Embassy Sarajevo: 2019, (dostupno na: <https://www.state.gov/reports/2019-investment-climate-statements/bosnia-and-herzegovina/>, pristupljeno: 21/11/2020 u 19.06)].

⁷⁸ The International Forum for Social Development, *Social Justice in an Open World The Role of the United Nations*, [United Nations, New York: 2006], pages 1-20; John Rawls, *A Theory of Justice* (Revised Edition), [Harvard University Press, Cambridge: 1999], page 4.

možda veći nego ikada, prateći globalni trend.⁷⁹ Dobar dio stanovništva živi u lošim uslovima i siromaštvu i svakodnevno se suočava sa socijalnim isključenjem, velikom nesigurnosti i nejednakosti. Mnogi pojedinci su dovedeni do ivice egzistencije, dok određene porodice *jedva sastavljaju kraj sa krajem*.

Ne možemo reći da u BiH postoji socijalna pravda, u svom pravom i punom značenju, već samo njeni obrisi i naznake. Veliki problem predstavlja i činjenica što se postepeno, u praksi, ali i „na papiru“, **ukidaju sredstava** za mnoge usluge za djecu i mlade, kao i one starije. Tako vremenom dolazi „do sve manje prava iz socijalne zaštite za građane, a sami budžeti se sastavljaju tako da u njima bude što manje mesta za one u stanju socijalne potrebe i najsiromašnije“. U BiH je trenutno, prema podacima Svjetske banke, 16,9% siromašnih. Ispod te linije siromaštva najčešće se nalaze djeca, stari i iznemogli, socijalni slučajevi, te ruralno stanovništvo.⁸⁰

Pojam „socijalnih prava“ se ne uzima pretjerano ozbiljno od strane vladajućih, dok su brige vlasti usmjerene na „stvaranje i rješavanje problema koji su često suprotni problemima koje ima stanovništvo u svojoj svakodnevici i u totalnoj su suprotnosti od potreba prosječnog građanina“. Političke „elite“ tako 25 godina nakon *Dejtona* kontinuirano stvaraju **društvo socijalne nejednakosti** u kome će ponekada i propisati određena socijalna prava, ali se neće potruditi da se ona u praksi poštuju. Pritom, građani imaju suviše svakodnevnih briga oko suštog preživljavanja te nemaju snage da se bune, pa se tako kroz društvo socijalne nepravde, gradi društvo u kome oni na vrhu dobijaju apsolutnu moć kojoj se rijetko ko može i želi suprostaviti. Uz sveopštu apatiju zbog nepoštovanja prava i socijalnih nejednakosti, čak 87% građana smatra da se BiH kreće u lošem pravcu, što je alarmantan pokazatelj.⁸¹

14. 2. Prava žena

Žene su **sveopšte marginalizovane** i nedovoljno zastupljene u politici i javnom životu. Konkretno i sistemske afirmativne akcije u većem obimu izostaju, te se žene i dalje ne uključuju u politiku i političke procese u

⁷⁹ Dejvid S. Korten, „Neuspesi sporazuma u Breton Vuđsu“, *Globalizacija – argumenti protiv*, [CLIO, Beograd: 2003], stranice 30-31.

⁸⁰ *Poverty Headcount Ratio at National Poverty Lines – Bosnia and Herzegovina*, [World Bank, (dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=BA&view=map>, pristupljeno: 21/11/2020 u 23.09)]; *Voluntary Review – Implementation of Agenda 2030 and the Sustainable Development Goals in Bosnia and Herzegovina*, [2019], page 38.

⁸¹ *DDBiH*, stranice 80-89; *Public Opinion in Kosovo, Serbia, Bosnia and Herzegovina, and North Macedonia*, [International Republican Institute, Center for Insights in Survey Research: 2019], pages 8-9.

dovoljnom broju, iako je jasno da je neophodno povećanje broja žena koje istinski učestvuju u donošenju odluka, kako u političkim strankama, tako i u okviru zakonodonosilačke i izvršne vlasti. Iako u BiH postoje zakonske odredbe koje omogućuju ravnopravnost između žena i muškaraca, one se „ne primjenjuju na djelotvoran način“. Procjene uticaja na ravnopravnost polova, u slučaju izrade propisa i politika se, takođe, ne sprovode na pravi način.⁸²

Djelotvorna provedba zakona u vezi sa sprečavanjem i zaštitom od rodno zasnovanog nasilja, posebno nasilja u porodici, predstavlja veliki problem u BiH. Nasilje nad ženama je svakodnevica, dok rodna nejednakost leži u korijenu takvog nasilja. Nasilje nad ženama pogađa žene svih uzrasta, bez obzira na visinu ličnih primanja ili stepen obrazovanja, a samo nasilje se dešava u svim dijelovima države i svim sredinama.⁸³ Broj „donesenih zaštitnih mjera je i dalje nizak, a opšti sistem za pružanje odgovora i podrške žrtvama treba poboljšati“.⁸⁴

Evidentni su slučajevi davanja otkaza trudnicama, dok žene koje rade u „sivoj ekonomiji“ nisu integrisane u formalno tržište rada. Isto tako, u određenim slučajevima žene nisu jednako plaćene za isti rad. Postoji nedovoljan pristup žena besplatnoj pravnoj pomoći, a pogotovo se to odnosi na žene iz ugroženih grupa i ruralnih područja koje žele da se žale na polnu diskriminaciju i nasilje. Uz to, u BiH ne postoji ni sveobuhvatna strategija za ukidanje stereotipa koji prožimaju seksističke i mizogine stavove u društvu.⁸⁵

14. 3. Osobe sa invaliditetom

BiH ima zakone u kojima se regulišu i štite **prava osoba sa invaliditetom** (u daljem tekstu: OSI). Međutim, u realnosti je situacija takva da praktična primjena različitih prava često izostaje. Nepoštovanje prava OSI je najvidljivije u oblasti poštovanja prava na pristupačnost, ravnopravnost i političku participaciju. Takođe, državni *Zakon o zabrani diskriminacije de iure* pruža zaštitu od diskriminacije, ali se u praksi osobe sa invaliditetom često

⁸² Višnja Bačanović, *Vodič za učesce žena u javnom i političkom životu*, [DamaD, Novi Pazar: 2014], stranica 61; Radni dokument osoblja komisije, *Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2018. godinu (IBiH2018)*, [Evropska komisija, Strazbur: 2018], 2.2.1.

⁸³ Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, *Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS – Dobrobit i bezbednost žena*, [Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju: 2019], i-iv.

⁸⁴ *IBiH2018*, 2.2.1.

⁸⁵ *Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Bosnia and Herzegovina*, [Committee on the Elimination of Discrimination against Women, CEDAW/C/BIH/CO/6, 2019]; *Univerzalni periodični pregled stanja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini – III ciklus*, [Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine: 2019], stranica 2.

suočavaju sa diskriminacijom u pristupu institucijama, obrazovanju, zapošljavanju, sudovima, socijalnoj zaštiti, političkim procesima i zdravstvu.⁸⁶

U gradovima, a pogotovo u ruralnijim predjelima veliki je broj arhitektonskih **barijera**, ali i onih psiholoških i kulturnih. Okruženje je veoma često usmjereno u smislu ograničavanja OSI u pogledu uključivanja u društvenu zajednicu ravnopravno sa drugima, posebno u oblasti javnog i političkog djelovanja. U tom smislu, revizija postojećih propisa i politika u koje bi bili uneseni međunarodni standardi u vezi sa OSI ne teče na najbolji mogući način. Pored toga, **inkluzivno obrazovanje** ne postoji u dobrom dijelu škola, a većina nastavnika nije upoznata sa obavezom razumnog prilagođavanja, što dovodi do diskriminacije OSI.⁸⁷

14. 4. LGBTI+ zajednica

U BiH propisi trenutno ne omogućavaju istopolnim parovima pravo na puno ostvarivanje ekonomsko-socijalnih prava u vezi sa bračnim ili vanbračnim zajednicama. Odnosi partnera koji su istog pola i njihovih životnih zajednica nisu normirane u okviru propisa u BiH. Na ovaj način **LGBTI+ osobama** se onemogućava da koriste ustavima zagarantovana prava koja se odnose na privatni i porodični život, odnosno dom, na zasnivanje porodice ili na zaštitu stečene imovine.⁸⁸

Kada je u pitanju borba za poštovanje ljudskih prava i ravnopravnost svih građana, organizatori okupljanja koja imaju za cilj da ukažu na nejednak položaj i uživanje određenih prava LGBTI+ osoba nailaze na velike probleme. Nadležni **organi često istupaju na homofobičan način**, nekada kroz direktan otpor pravu na okupljanje LGBTI+ osoba, a nekada kroz stavove da eventualno nasilje koje se može desiti „izazivaju“ LGBTI+ osobe svojim okupljanjem, a ne oni koji bi činili nasilje. Pored toga, određene institucije nameću dodatne mjere za okupljanje LGBTI+ osoba, koje često iziskuju velika

finansijska sredstva, što može potencijalno dovesti i do otkazivanja okupljanja. Nametanjem velikih finansijskih i logističkih tereta koji se stavljaju na leđa organizatora, dešava se državna opstrukcija i faktički pokušaji onemogućavanja prava na slobodno okupljanje, odnosno uživanje osnovnih ljudskih prava na slobodno okupljanje, izražavanje i kretanje LGBTI+ osoba.⁸⁹

Osobe iz LGBTI+ zajednice su često žrtve homofobije, transfobije i drugih formi netolerancije i diskriminacije, kao i **napada na njihov tjelesni integritet zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta**. Konstantni problem predstavlja i nedostatak adekvatnog sankcionisanja slučajeva nasilja nad LGBTI+ osobama. Tako su npr. najave i održavanje same *Povorka ponosa* u Sarajevu rezultovale skokom u govoru mržnje prema LGBTI+ osobama i slučajevima nasilja u javnom prostoru. Tipičan primjer govora mržnje je ponašanje Samre Čosović Hajdarević, zastupnice u Skupštini Kantona Sarajevo. Nakon najave *Povorka ponosa* 2019. godine, ona se putem svog profila na Fejsbuku javno oglasila pozivajući na direktnu diskriminaciju LGBTI+ osoba sa riječima da povorka ponosa imaju za cilj da upropaste državu i narod, te da želi da se takvi „ljudi izoluju i sklone što dalje od naše djece i društva“. Status je završila sa riječima: „Neka idu negdje drugo i prave sebi grad, državu, zakon i svoja prava koja im niko neće osporavati. Ali ovdje NE!“⁹⁰

Iako je prva *Povorka ponosa* u BiH, uz veliki broj policijskih službenika, uspješno održana u Sarajevu, shvatanje o ravnopravnosti, poštovanju ljudskih prava i uključenosti u društvene tokove svih osoba u BiH, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, još uvijek je na niskom nivou. Pored međunacionalne mržnje koja postoji među pripadnicima svih naroda u BiH, ujedno je veoma primjetan i **zajednički jak animozitet** političkih predvodnika konstitutivnih naroda prema pripadnicima LGBTI+ zajednice.⁹¹

⁸⁶ Vidjeti za poređenje: *Strategija unapređenja društvenog položaja lica s invaliditetom 2017-2026 u Republici Srpskoj*, [Vlada Republike Srpske, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite], 7.1.2, 7.1.4; *Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom 2016-2021 u Federaciji Bosne i Hercegovine*, [Vlada Federacije Bosne i Hercegovine], stranice 18, 19, 32, 33, 34, 40.

⁸⁷ Vidjeti: *Concluding Observations on the Initial Report of the of Bosnia and Herzegovina: Committee on the Rights of Persons with Disabilities*, [United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Geneva: 2017].

⁸⁸ Darko Pandurević, Delila Hasanbegović, Jozo Blažević, Nejra Agić, *Rozi izvještaj 2020 – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (RI2020)*, [Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo: 2020], stranice 19, 42; Natalija Petrić, Boris Krešić, Gordan Bosanac, Goran Selanec, Fedra Idžaković, *Izvan zakona: Pravna regulacija životnih zajednica parova istog spola u Bosni i Hercegovini*, [Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo: 2016], posebno stranice 9-15, 73-120.

⁸⁹ *RI2020*, stranica 11; Emina Dizdarević, *Povorka ponosa zbog dodatnih zahtjeva za osiguranje u neravnopravnom položaju u odnosu na ostale proteste*, [Detektor: 2020, (dostupno na: <https://detektor.ba/2020/07/17/povorka-ponosa-zbog-dodatnih-zahtjeva-za-osiguranje-u-neravnopravnom-polozaju-u-odnosu-na-ostale-proteste/>), pristupljeno: 20/11/2020 u 14.06].

⁹⁰ Jasminka Džumhur, Nives Jukić, Ljubinko Mitrović, *Specijalni izvještaj o pravima LGBT osoba u Bosni i Hercegovini*, [Institucija ombudsmana za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Banja Luka: 2016], stranica 24; *RI2020*, stranica 12; Oslobođenje portal, *Samra Čosović-Hajdarević o povorki ponosa: Želim da se ovakvi ljudi izoluju*, [Oslobođenje: 2019, (dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/sarajevo/samra-cosovic-hajdarevic-o-povorki-ponosa-zelim-da-se-ovakvi-ljudi-izoluju-446138>), pristupljeno: 21/11/2020 u 21.56].

⁹¹ Buka portal, *Povorka uspješna, ali BiH tek treba obezbijediti punu ravnopravnost i bezbjednost svih građana*, [Buka: 2019, (dostupno na: <https://www.6yka.com/novosti/povorka-uspjesna-ali-bih-tek-treba-obezbijediti-punu-ravnopravnost-i-bezbjednost-svih-gradana>), pristupljeno: 21/11/2020 u 22.17].

14. 5. Izbjeglance i migranti

Prava izbjeglica i migranata i zaštita njihovih ljudskih prava lijepo izgledaju samo na „na papiru“, dok vlastima često nije bitno ono što piše u propisima, nego ono što im može donijeti lakše upravljanje, veće prihode, manje tenzije, stabilnu vlast i nove glasove.

Vlastima i opoziciji, na neki način odgovara stanje konstantnog straha, postojanje antimigrantskih grupa na internetu i u stvarnosti, kao i povremeni medijski senzacionalizam u vezi sa situacijom sa ljudima u pokretu, jer se na taj način daje narodu svojevrsni „izduvni ventil“ usmjeren ka grupama koje se mogu kriviti za loše stvari koje postoje u društvu.

Tako se na redovnoj bazi izbjeglice i migranti suočavaju sa neadekvatnim i nehumanim smještajem, nepoštovanjem ljudskog dostojanstva, **ograničenjem i kršenjem prava**, stigmatizacijom, nasiljem od strane policije, rasizmom i odsustvom empatije, dok se sa njima često postupa kao sa robom, a ne sa ljudima. Migranti i izbjeglice se čak i jezički negativno označavaju u BiH, te se rijetko u javnosti pravi pojmovna razlika „izbjeglica“ i „migranata“, a u velikom broju slučajeva se koristi sintagma „ilegalni migranti“. Jasno je da ilegalan može biti samo postupak, odnosno čin, dok sam pojedinac ne može biti ilegalan/nezakonit. Ovakva terminologija dodatno dehumanizuje migrante, stigmatizuje i diskriminiše ih, a političari, mediji i institucije ne žele da prihvate korišćenje prikladnih naziva.⁹²

14. 6. Civilno društvo

Rad nevladinih organizacija u cjelokupnoj BiH je slobodan do određene mjere. Pojedinci koji rade na lokalnom nivou, osjećaju se „manje slobodnima da provode svoje aktivnosti zbog diskriminacije i izloženosti pritiscima i od strane institucija i od strane građana“. Tako se mnogi aktivisti koji se bave šakljivim temama ljudskih prava veoma često susreću sa prijetnjama i zastrašivanjima, pogotovo kada su u pitanju lica koja se bave npr. LGBTI+ pravima. U današnjem vremenu, prijetnje se većinom plasiraju preko društvenih mreža i privatnih poruka, od uglavnom anonimnih pojedinaca. Uz to, već spomenuta ograničenja koja se odnose na slobodu okupljanja često utiču na smanjenje prostora za građanski aktivizam i angažman.

Takođe, u RS se od strane vladajućih struktura nerijetko čuju najave o izmjenama zakona ili donošenju novog

zakona kojim bi se nevladine organizacije koje se finansiraju iz sredstava koja obezbjeđuju strani donatori kategorizovale kao „**strani agenti**“. I sami građani u određenom broju slučajeva nevladin sektor percipiraju kao „plaćenički“ a organizacije kao „strane agente“, pa se tako u javnosti, pogotovo Srpske, stvorila priča da je sve što je povezano sa nevladinim organizacijama, građanskim inicijativama i akcijama u sklopu civilnog društva, u stvari na jedan korak od tzv. „izdaje“ i da je svaka akcija, koja se kritički odnosi prema potezima vlasti, u stvari „naručena i plaćena“ iz inostranstva i tako direktno povezana sa rušenjem ustavnog poretka. Same državne vlasti podržavaju rad i aktivnosti nevladinog sektora onda kada on nije usmjeren tako da šteti imidžu političara, biznismena, interesnih krugova ili vlade. U okviru ovakvog postupanja, ilustrativan je primjer organizacije *Transparency International BiH* (u daljem tekstu: TI BiH), koja je 2008. godine objavila analizu i monitoring podatke o šteti od korupcije koja je nastala u postupcima privatizacije, te je pozvala na odgovornost i *Vladu RS*. Nakon te objave, određeni mediji su u seriji tekstova tvrdili da postoji organizovano reketiranje privrednika koje preduzimaju radnici TI BiH. Slučaj je dospio pred US BiH gdje je utvrđeno da su tekstovi imali za svrhu diskreditaciju i klevetanje organizacije koja je u javnosti prepoznata kao glasan kritičar korupcije, a *Okružni sud u Banjoj Luci* je naknadno i presudio u korist TI BiH.⁹³

Medijske organizacije iz civilnog sektora su često izložene političkom ili drugom uticaju ukoliko se ne finansiraju iz inostranstva. Takođe, kampanje narušavanja ugleda medija i targetiranja pojedinaca postaju prilično popularna metoda koju vlasti koriste, a uz to ponekada dolaze i prijetnje i fizički napadi. Krivično gonjenje ovakvih slučajeva je uglavnom vrlo neefikasno, počinioци ne budu identifikovani a oni čiji se identitet ustanovi prođu kroz proceduru pretresa pred sudom, „ali se tu postupak završava jer istrage i istražni koraci često nisu jednako efikasni“ za sve. U takvoj situaciji se počinioци rijetko kažnjavaju, proces je dug i konstantno je „u toku“, od strane nadležnih organa se ne daju nikakve informacije, te žrtva najčešće zaboravlja i odustaje od gonjenja, a vlasti se „nadaju da će se upravo to i dogoditi“.⁹⁴

14. 7. Mediji i medijske slobode

Postoji konstantan **politički i interesni pritisak na**

⁹² Više o problemima izbjeglica i migranata pročitati u: Dejan Lučka, Saša Čekrlja, *Izbjeglance i migranti u trouglu Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije (pravni okvir i analiza stanja u određenim područjima)*, [Fondacija Friedrich Ebert Bosna i Hercegovina, Sarajevo: 2020].

⁹³ *Slučaj Transparency International BiH*, [AP 4141/16, 19. 12. 2018]; *Presuda Okružnog suda u Banjoj Luci*, [71 0 P 025349 19 Gž 3, 26. 3. 2019].

⁹⁴ Anida Šabanović, *Branitelji i braniteljice ljudskih prava u Bosni i Hercegovini*, [Civil Rights Defenders: 2019], stranice 7-17; *DDBiH*, stranica 120.

novinare, kao i njihovo zastrašivanje. Tako su verbalni napadi postali svakodnevnica, a u javnosti se često pojavljuju slučajevi koji se odnose na prijetnje upućene medijima i novinarima, hakovanje internet stranica, verbalne i fizičke napade, politički, institucionalni i ekonomski pritisak i klevete.

Primjer za težak napade na medije i novinare je pokušaj ubistva Vladimira Kovačevića, banjalučkog novinara, kojeg su avgusta 2018. godine brutalno, na njegovom kućnom pragu, uz pomoć metalnih teleskopskih palica, pretukli Marko Čolić i Nedeljko Dukić, pokušavajući ga ubiti. Pet dana kasnije, list *Informer* je optužio opoziciju u RS da grupu „Pravda za Davida“ koristi za nelegalno rušenje vlasti, dok je Kovačević u tekstu okarakterisan kao novinar koji je naklonjen opoziciji, a napad na njega kao slučaj koji služi tome da se animiraju širi društveni slojevi i da se pozove na odbranu od „diktature Dodika i njegove stranke“ uz navode da je od USAID-a dobio 80 000 dolara za internet portal. Taj tekst je nedugo zatim, bez provjere istinitosti i činjenica, prenijela javna *Radio-televizija RS*. U atmosferi koja je vladala tih dana u Banjoj Luci, tekst sa takvim sadržajem mogao je samo da izvrši dodatnu polarizaciju među stanovništvom i iscrta metu na čelu novinara Kovačevića.⁹⁵

Jasno je da **vlasti očigledno nisu osigurale dovoljnu zaštitu novinara** i odgovarajuću primjenu propisa kao odgovor na slučajeve prijetnji novinarima, te se uopšte ne uzdržavaju od izjava koje mogu kreirati ambijent koji nije pogodan za slobodu izražavanja, dok politička neutralnost i reforma javnog radiotelevizijskog sistema nije ni sprovedena. Javni emiteri u entitetima su izloženi političkom uticaju, te se tako auto-cenzura pojavljuje u svim medijima.

Političari koji su na vlasti, ili oni koji se bore za nju, kao i određene interesne grupe zamjeraju novinarima istraživačko novinarstvo i otkrivanje zakulisnih i nezakonitih radnji. U tom cilju se trude da „učutkaju“ novinare. Percepcija građana je takva da kao glavne kršitelje novinarskih prava i medijskih sloboda u BiH vide upravo političare i političke stranke. Takvo ponašanje političara se prenijelo i na samu svijest određenih građana, pa skoro četvrtina građana smatra da je u redu napasti novinara.⁹⁶ Tako u BiH postoji situacija u kojoj, pored „standardnih neprijatelja“, kao što su druge

etničke grupe, političke partije ili nevladin sektor, koje su u javnom diskursu stvorili političari, sada imamo i novinare, koji ne misle kao određene interesne strukture i ne pišu u skladu sa stavovima određenih političkih interesa.

Pored toga, postoji i problem ostvarivanja prava novinara iz oblasti radnih odnosa, odnosno njihove dugotrajne nezaposlenosti, pri čemu novinari znaju raditi i dugi niz godina na honorarnoj ili volonterskoj osnovi. Promjena radnog statusa ne mora da znači nužno da se pojedincu ugrožavaju prava, ali novinari, zbog finansijske stabilnosti, prelaze na druga radna mjesta, što utiče na kvalitet istraživanja i izvještavanja medija, koji ostaju bez stručnog kadra.⁹⁷

14. 8. Prava djeteta

Potrebe djeteta, njegov razvoj i napredovanje kao specifičnog ljudskog bića, daje svoj djeci, bez bilo kakve razlike, pravo na posebna prava. U današnjem svijetu, **prava djeteta** su više od moralne kategorije, zato što su priznata kao dio opšteg korpusa prava, a BiH je dužna osigurati svoj djeci zajamčena prava i slobode.⁹⁸

U proteklim godinama ostvaruje se napredak u određenim vidovima poštovanja prava djece, ali i dalje su prisutne „znatne nejednakosti, naročito kada je riječ o djeci iz romske zajednice i drugoj ranjivoj djeci, a na temelju uzrasta, pola, invaliditeta i mjesta stanovanja“. Smrtnost novorođenčadi je u padu (sa 7,5 na 1000 živorođenih tokom 2006. godine na 5,1 na 1 000 živorođenih u 2016), ali je broj smrtnih slučajeva u prvih 28 dana nakon rođenja i dalje poprilično visok. Iako postoje određene usluge za malu djecu, u većini slučajeva nisu u potpunosti i na pravi način institucionalizovane. Država ne čini ništa u borbi protiv nadriljekarstva, te zbog preporuka opskurnih „stručnjaka“ stope imunizacije opadaju, a epidemije ospica su česta pojava. Ovo čak dovodi i do smrtnih slučajeva, dok se problemom nadriljekarstva i pogrešnih nenaučnih savjeta, organi vlasti skoro uopšte ne bave, iako im je dužnost da zaštite zdravlje djece. Kada je u pitanju stopa upisa u predškolsko vaspitanje i obrazovanje za djecu uzrasta od tri do šest godina, ona je najmanja u Evropi (25%). Postoje velike i „očigledne razlike između urbanih i ruralnih područja te između

⁹⁵ Dejan Lučka, *Novinari kao glineni golubovi – slučaj Kovačević*, [Capital: 2020, (dostupno na: <https://www.capital.ba/novinari-kao-glineni-golubovi-slucaj-kovacevic/>, pristupljeno 18/11/2020 u 17.02)].

⁹⁶ *Medijske slobode 2019 – Usporedni izvještaj 2014 – 2019*, [Friedrich-Ebert-Stiftung: 2019], stranice 18-19; *Medijske slobode 2020 – Usporedni izvještaj 2014 – 2020*, [Friedrich-Ebert-Stiftung: 2020], stranice 21-22.

⁹⁷ Jasminka Džumhur, Nives Jukić, Ljubinko Mitrović, *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini*, [Institucija ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Banja Luka: 2017], stranice 27-29.

⁹⁸ Svetlana Kiječanin, Danijela Jović, *Ljudska prava – Priručnik za djecu*, [Misija OEBS-a u Crnoj Gori, Podgorica: 2015], stranica 17; *Alternativni izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini za period 2012 - 2014*, [Naša djeca Sarajevo, Snažniji glas za djecu, Sarajevo: 2015], stranica 9.

zaposlenih i nezaposlenih roditelja”, kao i problem isključenosti određenih kategorija djece, djece iz ruralnih sredina i djece s invaliditetom. Iako je pristup osnovnom i srednjem obrazovanju visok, ne postoji sveopšte inkluzivno kvalitetno obrazovanje. Ono je i dalje veoma ograničeno. **Dio djece nije zaštićen od nasilja**, nasilnog disciplinovanja, fizičkog i seksualnog zlostavljanja, bulinga, zanemarivanja i seksualnog iskorišćavanja. Uz sve ovo, socijalna isključenost ranjivih porodica je višedimenzionalna, a djeca u kontinuitetu imaju veće stope siromaštva od opšte populacije.⁹⁹

Takođe, u doba krize vezane za COVID-19 postavila su se i pitanja opravdanosti sprovođenja određenih mjera i njihove kolizije sa pravima djeteta, kao što je npr. onemogućavanje roditeljima da borave sa svojom djecom u bolničkim uslovima.

14. 9. Tranziciona pravda

Tranziciona pravda može se objasniti kao „skup procesa osmišljenih kako bi se odgovorilo na masovna kršenja ljudskih prava, koja su nastala kao rezultat političkih nemira, državne represije ili oružanog konflikta”. U BiH se ona većinom odnosi na stvari koje su povezane sa ratom, koji je okončan dejtonskim mirom.¹⁰⁰

Postoji **neusklađena primjena krivičnog zakonodonosilaštva** u BiH, koja proizvodi pravnu nesigurnost i neravnopravnost građana. Kazne za počinjene zločine su često neadekvatne, u smislu visine kazne zatvora, ali i u njenom obliku kojim se ne može postići svrha kažnjavanja i zadovoljština za žrtve. Sudski procesi u predmetima ratnih zločina u BiH „nisu u mogućnosti utvrditi potpunu istinu o događajima u razmatranom razdoblju, zbog niza zakonskih i proceduralnih ograničenja”. Žrtve i njihove potrebe se stavljaju u drugi plan u postupku, te se one u krivičnom procesuiranju posmatraju kao „objekti” ili kao svjedoci, a ne kao neko ko treba da dobije satisfakciju za počinjeni zločin.¹⁰¹

Dvadeset i pet godina nakon kraja rata postoji **ogroman broj nerasvjetljenih slučajeva** ratnih zločina u BiH. S obzirom na činjenicu da sve više svjedoka i počinitelja zločina umire, veliko je pitanje da li će pravda biti

zadovoljena, a počinioci zločina biti kažnjeni. Postoji neujednačena sudska praksa na državnom i entitetskom nivou u vezi sa ratnim zločinima, posebno u pogledu seksualnog nasilja povezanog s sukobima. Kazne za takve zločine u BiH su niske i nedosljedne, a razlike između pristupa sudova širom BiH „stvaraju osjećaj arbitrarnosti i ozračja nepovjerenja u pravosudni sistem”. Mala finansijska sredstva, „slaba regionalna saradnja, nedovoljan kadar, političke prepreke, nedostatak dokaza i nedostupnost svjedoka i osumnjičenih” doveli su do obustave mnogih postupaka i značajnog broja predmeta koji još uvijek nisu riješeni.¹⁰²

U BiH postoje određene vrste reparacija kao što su npr. kompenzacije koje se obezbijavaju na osnovu propisa kojima se regulišu prava civilnih žrtvava rata i osoba koje su učešćem u ratu postale osobe sa invaliditetom (RVI). Međutim, ne postoji sistemsko i praktično sprovodivo rješenje kojim bi se na sveobuhvatan način regulisala pitanja reparacija putem naknade, restitucije i drugih različitih oblika satisfakcije, uz garancije da se takva djela neće ponoviti. Zbog toga mnoge žrtve još nisu dobile nikakvu nadoknadu.¹⁰³

14. 10. Nacionalne manjine

Nacionalne manjine se u BiH suočavaju sa različitim vrstama diskriminacije (kao što je ona izborna) ili pak sa uvredljivim izrazima (kao što je izraz „Ostali” koji se koristi za označavanje nekonstitutivnih naroda). Romi su najbrojnija, najviše zapostavljena i najugroženija nacionalna manjina u BiH, a stanje u dobrom dijelu romskih porodica „jeste stanje hroničnog višedimenzionalnog siromaštva”. Jaz između određenih romskih grupa i ostalog stanovništva je toliko veliki da je „u mnogim slučajevima potrebna afirmativna akcija”. Romska djeca su izložena „opasnosti zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja i izrabljivanja”, a njihove porodice imaju manje dostupnih sredstava da im ponude zaštitu i podršku.¹⁰⁴

Odnos vlasti prema Romima varira od opštine do opštine, od mjesta do mjesta. Učešće Roma u vlasti je veoma malo, a u javnim institucijama se rijetko zapošljavaju. Po pitanju njihovog stambenog zbrinjavanja javljaju se mnogi problemi, kao što su komplikovane procedure, nemogućnost legalizacije, nedostatak

⁹⁹ „Stanje dječjih prava Bosna i Hercegovina”, *Stanje dječjih prava*, [Unicef: 2020], stranica 42.

¹⁰⁰ Diana Delaye, „Politikološki pojmovnik: Tranzicijska pravda – Što je to tranzicijska pravda?”, *Političke analize*, [Centar za cjeloživotno obrazovanje, Fakultet političkih znanosti, Zagreb: 2015], stranica 51.

¹⁰¹ Goran Šimić, „Sudjenja za ratne zločine u Bosni i Hercegovini”, *Tranzicijska pravda u Bosni i Hercegovini*, [Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj, Bijeljina 2013/2014], stranice 26-31.

¹⁰² *Follow-up Report on the Human Rights Committee's Concluding Observations on Bosnia and Herzegovina*, [TRIAL International: 2020], § 8, 16; *IOLJPBH*, stranica 2.

¹⁰³ Dragan M. Popović, *Vodič kroz tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini*, [Razvojni program Ujedinjenih nacija u BiH: 2013], stranice 31-32.

¹⁰⁴ *Položaj romske djece i porodica u Bosni i Hercegovini*, [Unicef, Sarajevo: 2013], stranice 10-14.

sredstava, loši higijenski uslovi, odsustvo dobre volje lokalnih organa, zloupotrebe od strane vlasti i netransparentnost prilikom realizacije projekata. Procenat zaposlenosti Roma je veoma mali, a i pri samom zapošljavanju nerijetko se javlja diskriminacija zbog stereotipa i predrasuda. Po pitanju obrazovanja, postoje ključne barijere za njihov pristup kvalitetnom obrazovanju, poput ekstremnog siromaštva i lošeg odnosa organa vlasti prema njima, što je pogotovo vidljivo u određenim mjestima u FBiH. I pored svega, pitanje inkluzije Roma u društvo je sporedna tema onih koji imaju moć odlučivanja.¹⁰⁵

14. 11. Jezik

Pored izborne i mnogih drugih vrsta diskriminacije kojoj su izloženi svi ljudi u BiH, **pitanje jezika kojim se govori** je pitanje koje se nalazi u žiži javnosti. U okviru toga, već je spomenuta nemogućnost pohađanja nastave na svom jeziku za djecu u RS i FBiH. Samim *Ustavom RS* je predviđeno da su službeni jezici, jezici srpskog, hrvatskog i bošnjačkog naroda, dok su *Ustavom FBiH* jezici normirani kao hrvatski, bosanski i srpski jezik, a u oba ustava kao službena pisma se uzimaju ćirilica i latinica.¹⁰⁶ U pogledu izdavanja zvaničnih dokumenata i obrazaca na tri službena jezika, postoji neujednačena praksa u državi, te se tako odredbe o jeziku i pismima ne poštuju na pravi način. U FBiH je rijetko korišćenje ćirilice i srpskog jezika, dok je u RS takav slučaj sa hrvatskim i bošnjačkim jezikom, dok je korišćenje latinice manje-više standardno.¹⁰⁷ Čak i neke međunarodne organizacije ne koriste jednako službene jezike, kao što je *Misija OSCE-a u BiH*, na čijoj se internetskoj stranici ne mogu naći srpski i hrvatski, već samo bosanski jezik.

Iako se u BiH svi savršeno razumiju kojim god jezikom pričali, pitanje jezika je postalo veliko političko pitanje, koje se bezuspješno pokušava riješiti kroz institucije i putem pravnih mehanizama.

14. 12. COVID-19 i ljudska prava

U doba kada je **COVID-19** paralisao mnoge države u svijetu, od BiH se nije mogao očekivati bitno drugačiji scenario. Pored velikih problema u zdravstvu i organizaciji, u borbi protiv virusa došlo je do

ograničavanja ljudskih prava. U skladu sa standardima ljudskih prava, koje bi BiH trebalo da poštuje, ograničavanje određenih ljudskih prava može biti skroz legitimno, ali i legalno ukoliko se radi prema utvrđenim procedurama i sa poštovanjem propisa koji uređuju na koji način se sprovode vanredne mjere koje se uvode radi zaštite zdravlja. Ljudski životi i zdravlje se moraju štiti proporcionalnim, zakonitim, nediskriminatornim mjerama koje su neophodne u demokratskom društvu, vremenski oročene, podložne preispitavanju uz sagledavanje uticaja na različite grupe.¹⁰⁸

Nasuprot ovome, pri propisivanju mjera u BiH donošeni su **akti koji nisu zasnovani na zakonima, ustavima i standardima ljudskih prava**, dok određene akte čak nisu donosili nadležni organi. Neke od spornih mjera koje su vlasti u BiH donosile su bile zabrane kretanja, policijski časovi, zatvaranje u kuće i karantini. Mnoge mjere su bile sporne, a za neke je utvrđeno da krše ljudska prava. US BiH je tako ocjenjujući mjere utvrdio da prilikom donošenja mjere zabrane kretanja nije ispoštovano načelo proporcionalnosti, navodeći loš kvalitet odluka na kojima je krizni štab utemeljio ovu mjeru („nedostatak obrazloženja za potpunu zabranu kretanja široj javnosti, nisu osigurani nikakvi izvori za odluku, nemogućnost procjene da li se odluka zasniva na naučnim podacima, nema vremenskog ograničenja za mjeru i, prema tome, ne postoji redovna revizija mjere koja bi osigurala osnovu za moguće ublažavanje mjere“).¹⁰⁹

Ilustrativan je primjer iz RS gdje su građani kažnjavani za prekršaje vezane za nepoštovanje policijskog časa na osnovu *Zaključka Republičkog štaba za vanredne situacije*. Sam *Zaključak* koji je propisivao ovakvo činjenoje bio je donesen od strane tijela koje za to nije imalo nadležnost, a sudovi su na osnovu toga počeli donositi presude u korist okrivljenih građana koji su išli na sudsko odlučivanje. *Republički štab za vanredne situacije* je operativno-stručno tijelo i mogao je da donese npr. preporuke za uvođenje zabrane kretanja, ali su naredbe morale biti donesene od strane zvaničnog državnog organa.¹¹⁰

Pored svega, skoro sve mjere su bile **neadekvatno obrazložene** i svodile su se na **propisivanje pravilnih ponašanja uz prijetnju kaznama**, uz veoma često jednu rečenicu, u kojoj se govori da se mjera donosi zbog

¹⁰⁵ *Specijalni izvještaj o položaju Roma u Bosni i Hercegovini*, [Institucija ombudmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Banja Luka], 18-38; *Romi u BiH: Dugačak put do inkluzije*, [Voice of America: 2018, (dostupno na: <https://ba.voanews.com/a/romska-zajednica-bih-integracija-udrustvo-inkluzija/4233137.html>, pristupljeno: 21/11/2020 u 17.06)].

¹⁰⁶ *URS*, član 7; *UFBiH*, član 6.

¹⁰⁷ *Specijalni izvještaj o upotrebi službenog jezika i pisma u Bosni i Hercegovini*, [Institucija ombudmena u Bosni i Hercegovini, Banja Luka: 2017], 71-72.

¹⁰⁸ *LJP-C19*, stranice 5-7.

¹⁰⁹ *LJP-C19*, stranica 16; *Slučaj Lejla Dragović i A. B.*, [AP-1217/20, 22. 4. 2020].

¹¹⁰ Vidjeti više: Jovana Kisin, *Mjere po mjeri zakona*, [Gerila: 2020, (dostupno na: <https://www.gerila.info/kolumne/advokat-jovana-kisin-mjere-po-mjeri-zakona/>, pristupljeno 23/11/2020 u 13.16)].

sprečavanja širenja virusa SARS-CoV-2. Kao dokaz nebrizi za ljudska prava, zdravlje i živote građana, u praksi su najviši predstavnici vlasti često bili prvi koji ne poštuju mjere koje su sami donijeli, dok su se njihovim primjerom vodili i pripadnici njihovih stranaka, čime su ugrožavali javno zdravlje. Tako su za vrijeme trajanja mjera održavane „korona žurke“, na partijskim okupljanjima se nisu nosile maske, prekoračivana je propisana brojka od 50 ljudi na okupljanjima, nije se poštovala mjera fizičke distance, išlo se od kuće do kuće bez mjera zaštite a sa propagandnim stranačkim materijalom, itd. Dodatni problem je predstavljala i **selektivnost i diskriminacija u kažnjavanju za kršenje mjera**, što je dovelo do velike sumnje u njihovu opravdanost. Nekažnjavanje onih koji ne poštuju mjere i svojevrsno biranje onih koji će biti kažnjeni, dovelo je do apsolutnog pada povjerenja u sistemska rješenja i bilo kakvu vladavinu pravu.¹¹¹

U toku krize vezane za COVID-19 vlasti u BiH nisu se pokazale sposobnim da sprovode odgovarajuće mjere zaštite zdravlja građana, uz proporcionalno i primjereno ograničavanje ljudskih prava, u više navrata ugrožavajući javno zdravlje svojim postupcima.

111 Vidjeti više: Dejan Lučka, *Kako smo sistematski uništeni od vlasti*, [Buka: 2020, (dostupno na: <https://www.6yka.com/novosti/dejan-lucka-kako-smo-sistematski-unisteni-od-vlasti>, pristupljeno 21/11/2020 u 12.01)]; *LJP-C19*, stranice 43-45.

ZAKLJUČAK

Nakon 25 godina od donošenja *Dejtonskog mirovnog sporazuma*, građani u BiH, na papiru imaju ljudska prava zaštićena ustavima, zakonima i međunarodnim pravnim aktima. Međutim, **skoro da ne postoji ljudsko pravo koje javni organi ne krše**, iako je poštovanje ljudskih prava svakako bolje nego što je bilo onda kada je finaliziran *Dejtonski sporazum*. Ipak, ni 25 godina nakon njegovog potpisivanja, i pored mnoštva dokumenata kojima se garantuju ljudska prava, jasno je da vlasti ne rade previše na tome da se ona u stvarnosti poštuju u potpunosti. Gledano iz današnje vizure, *Dejtonski mirovni sporazum* je ispunio svoju primarno zamišljenu ulogu. Zaustavio je rat u BiH. Uz to je građanima podario i katalog ljudskih prava i međunarodne instrumente za njihovu zaštitu. Ali iako je kroz svoje odredbe i dodatne sporazume deklarirao mnoga prava građanima, i iako se kroz vrijeme konstituisalo mnogo organa koji imaju za cilj da prate i/ili štite ljudska prava, u praksi se ta prava svakodnevno krše.

Ona se takođe, u dosta slučajeva, od strane državnih organa, shvataju samo kao *ideja* na koju se lako poziva kad ide u prilog njihovim ciljevima, ali koja se lako napadaju i krše, onda kada ne odgovaraju određenim interesima. O ljudskim pravima se mnogo priča u javnosti, ali većinom paušalno, politikantski i u generalnim terminima koji su već postali previše opšta mjesta na koja se ni ne obraća pažnja. U praksi, velike problema za građane BiH nosi to što nisu upoznati sa svojim osnovnim pravima, kao ni institucijama pred kojim se ona mogu zaštititi. Tu je takođe i strah od odmazde ukoliko dođe do žalbi zbog kršenja ljudskih prava, kao i nemogućnost snošenja novčanih troškova zbog različitih postupaka. Javne institucije, koje u dosta slučajeva rade veoma sporo i tromo, i često donose odluke koje nisu zasnovane na standardima ljudskih prava, ne doprinose poboljšanju situacije sa ljudskim pravima u BiH.

Ratifikovanje međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima se radi po rutini i principu da se prihvati njih što više, dok se pri tome ne sagledavaju obaveze koje država preuzima sa njima. Ovakav neozbiljan pristup kao svoj produkt ima mnoge odredbe o ljudskim pravima koje ne

nalaze svoju primjenu u stvarnosti. Institucije često ne razumiju način na koji se ljudska prava moraju štititi sa njihove strane. Političari i predstavnici vlasti ljudska prava posmatraju, ne kao pravnu već kao političku konstrukciju, a službenici nisu dovoljno upoznati sa samim konceptom ljudskih prava i dužnostima koje iz njih proizilaze. Sve to dovodi do **kontinuiranog kršenja temeljnih prava, što na sistemskom, što na pojedinačnom nivou**.

Dakle, ljudska prava se u BiH, kao i mnoga prava generalno, nalaze u stanju velike podijeljenosti između onog što je propisano u ustavima, zakonima i međunarodnim konvencijama i onog što se primjenjuje u praksi. **Diskrepancija između stanja *de iure* i onog *de facto*** je konstanta u odnosu države prema ljudskim pravima. Zakonske odredbe i ideali propisani u međunarodnim pravnim instrumentima slabo koriste određenom pojedincu, kada u svakodnevici te odredbe ne mogu da ga sačuvaju od nezakonitog postupanja države.¹¹²

U BiH postoje i konkretni problemi sa institucijama, pa tako npr. finansijska nezavisnost *Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH* ne postoji u potpunosti.¹¹³ Iako ombudsmeni rade nezavisno, jasno je da određenim krugovima u okviru vlasti odgovara da sve organe koji su vezani za ljudska prava na neki način drže pod svojom kontrolom, bila to posredna ili neposredna kontrola u finansijskom, hijerarhijskom ili praktičnom smislu. To ukazuje na **pokušaje zauzdavanja i kontrolisanja poštovanja ljudskih prava**.

Kada je riječ o kršenjima prava, ona su često povezana. Tako se zajedno krše prava na slobodno okupljanje i slobodno izražavanje, pravo na pravično suđenje i pravo na imovinu, pravo na zabranu diskriminacije i posebna prava osoba sa invaliditetom, žena ili pripadnika LGBTI+ zajednice, i sl. Zajedničko za sva postupanja pri kršenju

¹¹² DDBiH, stranice 18-20, 66.

¹¹³ IBIH2018, 2.1.2.

više prava je to da **državni organi ne staju kada krenu da ih krše**, te se veoma lako dolazi od kršenja jednog ili dva prava, do kršenja nekoliko prava iz ljudskopravaškog kataloga.

Svaka država na svijetu ima određene probleme koji utiču na kvalitet života i potpuno poštovanje ljudskih prava njenih stanovnika. BiH, koja se više od dvije decenije oporavlja od rata, tu nije izuzetak. Ona je klasičan primjer države u kojoj **nedostatak moderne demokratije, vladavine prava, jakih narodnih institucija, poštovanja osnovnih prava i društvene svijesti** javnih službenika na najvišim položajima, direktno dovodi do toga da svakim danom sve više građana svoju budućnost ne vidi u BiH, jer smatraju da ostankom u BiH ne mogu u potpunosti živjeti životom dostojnim čovjeka. BiH je izgrađena kao država, ali u njoj nije ujedno izgrađen i sistem koji ima mogućnost, želi i radi na tome da se poštuje pojedinac, njegova ljudska prava i društvo kao cjelina.¹¹⁴

Sa druge strane, međunarodna zajednica, putem svojih kanala, ali i putem *Visokog predstavnika*, i dalje **BiH gleda kao državu pod svojim tutorstvom**. Međutim, iz ponašanja u posljednjoj deceniji jasno je da je spremna da interveniše samo onda kada su u pitanju etnički problemi i trvenja koja se dešavaju među političkim predstavnicima konstitutivnih naroda, ali ne i kada su u pitanju kršenja ljudskih prava, koja nisu povezana sa etničkim trzavicama. Čak, i kada je u pitanju npr. izborna diskriminacija koja je upravo zasnovana na etničkom kriterijumu, međunarodna zajednica ne čini prevelike napore da natjera politički vrh da obezbijedi ravnopravnost svim građanima u BiH.

Dejtonski mir je zaustavio krvoproliće i postavio temelje za poštovanje ljudskih prava, ali nije dao rješenje za komplikovane mehanizme koje postoje u BiH. Ti mehanizmi nisu samo proceduralne prirode, i za njih nije u potpunosti kriv *Ustav iz Sporazuma*, kojeg mnogi označavaju kao glavnu prepreku boljem životu. Cjelokupna mašinerija u državi, od postavke institucija do ljudi koji rukovode njima je uređena na način da se u prvi plan i dalje stavlja **građenje kule u vazduhu**, kroz raznorazna obećanja i nikada implementirane projekte, dok **započeta gradnja kuće na čvrstom tlu stoji na čekanju**. Cigle koje valja uzidati u tu kuću su svakako one koje treba da nose grede vladavine prava, poštovanja ljudskih prava i jednakih šansi za sve.

Dejton, sa svim svojim manama, ipak narodima u BiH i nakon toliko godina daje dobar vezivni materijal, kojim

ta kuća može da se ozida, te da pod njenim krovom žive ljudi bez nejednakosti, diskriminacije i gaženja prava.

Pitanje je samo kada će neko da nastavi zidati započetu kuću.

114 DDBiH, stranice 18-20, 66.

O AUTORU

Dejan Lučka je pravnik i građanski aktivista iz banjalučke Krajine. Direktor je Banjalučkog centra za ljudska prava i konsultant za više domaćih i međunarodnih organizacija. Usko se bavi ljudskim pravima, sajber pravom i ustavnim pravom, a zanima se za nove tehnologije, politikologiju, istoriju i filosofiju. Do sada je objavio devet publikacija, kao i više naučnih i stručnih radova. Autor je i velikog broja tekstova i članaka u različitim časopisima i na portalima. Više o autoru može se saznati na njegovom sajtu na adresi: www.dejanlucka.com

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung - Kancelarija Sarajevo
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo

Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink - Direktor, FES BiH

Tel.: +387 33 720 010

www.fes.ba

DTP: Aleksandar Aničić

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba izdanja nije dozvoljena bez pismene saglasnosti Fondacije.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.7(497.6)

LUČKA, Dejan

Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 25 godina nakon "Dejtona"
[Elektronski izvor] : (lijek za krvavi sukob kao današnji temelj ljudskih prava) / Dejan Lučka. - El. knjiga. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020. - (Demokratija i ljudska prava)

Način pristupa (URL): <https://www.fes.de/>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 2. 12. 2020.

ISBN 978-9926-482-13-8

COBISS.BH-ID 41544710
